

ACADEMIA ROMÂNĂ
COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

Tomul XXIII
2015

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

Tomul XXIII, 2015

SUMAR / CONTENTS

DIN LUCRĂRILE SESIUNII ANUALE DE COMUNICĂRI *RELAȚIILE SAT-ORAȘ*,
ORGANIZATĂ DE CIOR ȘI MUZEUL „ASTRA” SIBIU, LA SIBIU, 23–24 IUNIE 2014
PAPERWORKS FROM *VILLAGE – TOWN RELATIONS* CONFERENCE ORGANIZED
BY CIOR AND “ASTRA” MUSEUM, SIBIU, 23–24 JUNE 2014

EVOLUȚII URBANISTICE / URBAN DEVELOPMENT

DANIEL DUMITRAN, <i>Evoluția urbanistică a orașului premodern și modern Alba Iulia: integrarea suburbiilor / Urbanistic evolution of the early modern and modern city of Alba Iulia: the integration of the suburbia</i>	5
TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU, <i>Sistemul urban Timișoara; dinamica relației oraș – sat în secolele XVIII–XIX / The „urban system” of Timișoara; dynamics of city – village relationship between the 18th–19th centuries</i>	27
IRINA CALOTĂ, <i>Între urban și rural: negocierea zonei suburbane bucureștene în prima jumătate a secolului XX / Urban or rural development? Negotiating the suburban area of Bucharest during the first half of the 20th century</i>	43
VIORREL GHEORGHE, <i>Orașul Buzău și lumea rurală (1880–1940) / The town of Buzău and the rural world (1880–1940)</i>	67
IASMINA NICOLAU, <i>Evoluția spațiilor publice verzi urbane în orașul Timișoara / The evolution of public green urban spaces in the city of Timișoara</i>	77

IPOSTAZE ALE RELAȚIEI ORAȘ – SAT / ASPECTS OF THE TOWN – VILLAGE RELATIONSHIP

CARMEN OPRESCU, <i>O rememorare a originilor rurale ale orașului Câmpulung Muscel: monumentul dedicat lui Negru Vodă / A remember of Câmpulung Muscel’s rural origins: Negru Vodă monument</i>	89
LILIANA ROȘIU, <i>Influențe rurale în structura fondului construit al orașului Jimbolia / The impact of the village on the built structure of the town of Jimbolia</i>	103
ION ZAINEA, BEATA MENESI, <i>Sistemul bancar – cooperatist – o ipostază a relației sat – oraș în România interbelică. Studiu de caz: băncile „Vintilă Brătianu” din Beiuș și „Granița de nord” din Carei / The cooperative banking system – an aspect of the interwar urban – rural relationship in Romania. Case study: „Vintilă Brătianu” banks in Beiuș and „The Northern Border” from Carei</i>	115

ORAȘUL MEDIEVAL / THE MEDIEVAL TOWN

MICHAEL WIECZOREK, <i>Timișoara in der Frühphase der Urbanisierung vom 11. bis 14. Jahrhundert / Timișoara in the early period of urbanization between the 11th and 14th centuries</i>	125
JULIA DERZSI, <i>Un proces de adulter din 1585, la Reghinul Săsesc / An adultery case in Reghinul Săsesc in 1585</i>	141
ZSOLT SIMON, <i>Gabriel Bethlen și orașul Târgu Mureș / Gabriel Bethlen and the town of Târgu Mureș</i>	163
LIVIA MAGINA, <i>Tranzacții imobiliare într-un oraș de frontieră. Caransebeșul în secolele XVI–XVII / Real estate in a border town. Caransebeș between the 16th–17th centuries</i> .	177
ZSUZSANA CZIRÁKI, <i>Bewirtung ausländischer Legationen in den sächsischen Städten des Fürstentums Siebenbürgen im Lichte der städtischen Rechnungen (1613–1629) / Hosting foreign legations in Transylvania-Saxon urban communities as reflected in the town account books (1613–1629)</i>	189

ORAȘUL ȘI MĂNĂSTIRILE / THE TOWN AND THE MONASTERIES

LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Noi perspective asupra relațiilor dintre mănăstiri și orașe: cazul mănăstirii Sf. Ioan Zlataust din Iași / New insights into the relations between monasteries and towns: the case of St. John Zlataust monastery of Iași</i>	203
--	-----

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE / BOOK REVIEWS

ANDREI PĂNOIU, <i>Evoluția orașului București</i> , Editura Fundației Arhitect Design, București, 2011, 231 p. (Teodor Octavian Gheorghiu)	239
CONSTANTIN I. STAN, <i>Buzăul pe calea progresului și modernizării (1877–1918)</i> , Editura Evenimentul Românesc Grup, Buzău, 2005, 149 p. (Viorel Gheorghe)	241
NICOLAE LASCU, <i>Bulevardele bucureștene până la primul război mondial</i> , Editura Simetria, București, 2011, 214 p. (Teodor Octavian Gheorghiu)	242
LAURENȚIU RĂDVAN (editor), <i>Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI – jumătatea sec. XIX)</i> , Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, 399 p. (Andrei Melinte)	245
LIDIA GROSS, <i>Bresle și confrerii sau despre pietatea urbană în Transilvania medievală (secolele XIV–XVI)</i> , Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, 266 p. (Julia Derzsi)	247
EDMUND DE WAAL, <i>Iepurele cu ochi de chihlimbar. O misterioasă moștenire de familie</i> , Polirom, Iași, 2014, 420 p. (cu ilustrații în text)(Anda-Lucia Spănu)	251
TOADER POPESCU, <i>Proiectul feroviar românesc (1842–1916)</i> , Editura Simetria, București, 2014, 294 p. (Teodor Octavian Gheorghiu)	253
TRAIAN POPESCU, VOLKER WOLLMAN, <i>Localități miniere din Transilvania, Banat și Maramureș într-un atlas din secolul al XVIII-lea</i> , Editura Honterus, Sibiu, 2013, 248 p. (Mariana Vlad) ...	257

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ / THE SCIENTIFIC LIFE

DAN DUMITRU IACOB, <i>Conferința „Historic Town Atlas in the Spatial Planning and Promotion the Cities”, Wroclaw, 17–18 iunie 2014 / “Historic Town Atlas in the Spatial Planning and Promotion the Cities” Conference, Wroclaw, 17–18 June 2014</i>	261
JULIA DERZSI, ANDA-LUCIA SPĂNU, <i>„Orașe în Europa – orașe în lume”. A XII-a conferință internațională a Asociației Europene de Istoria Orașelor, Lisabona, 3–6 septembrie 2014 / “Cities in Europe – cities in the world”. The 12th International Conference on Urban History, European Association of Historic Town’s 13th Conference”, Lisbon, 3–6 September 2014</i>	263
LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Conferința Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor, Clermont-Ferrand, 3–4 octombrie 2014 / The Conference of the International Committee for Historic Towns, Clermont-Ferrand, 3–4 October 2014</i>	264
NICOLAE TEȘCULĂ, <i>Conferința „Siturile Patrimoniului Mondial din Europa de Est – exemplul orașului Sighișoara din Transilvania”, 21–23 noiembrie 2014, Bad Kissingen / “Eastern European World Heritage Sites – the Transylvanian Town of Sighișoara”, 21–23 November 2014</i>	265

EVOLUȚII URBANISTICE / URBAN DEVELOPMENT

EVOLUȚIA URBANISTICĂ A ORAȘULUI PREMODERN ȘI MODERN ALBA IULIA: INTEGRAREA SUBURBIILOR

DANIEL DUMITRAN*

URBANISTIC EVOLUTION OF THE EARLY MODERN AND MODERN CITY OF ALBA IULIA: THE INTEGRATION OF THE SUBURBIA

Abstract: The research of the urban history in the early modern and modern epoch poses different and interesting problems. Population dynamics can be investigated by using census and other statistical sources, less systematically addressed: military conscriptions tax from the first half of the nineteenth century, which provides the social and economic picture of the population at that time. Less discussed is the issue of the cadastre, based on which we can reconstruct the map of the properties and their evolution in time. Its achievement was the result of actions for surveying the territory of the Habsburg Empire under Emperors Joseph II, Francis II (I) and Francis Joseph I. In the case of Transylvania, the cadaster was conducted only in the context of the third topographic surveys. The study assesses the possibilities for research in these directions, 40s of the twentieth century. Interestingly as intention, it targeted a radical reorganization of the city, in discontinuity with its previous evolution, and with its evolution during the communist regime. The conclusions are only work hypotheses, because the study is only an outline of a possible research.

Keywords: urbanism, military conscription tax, topographic survey, cadastre, planning project, Alba Iulia.

PRELIMINARII

La 27 octombrie 1947, un ordin circular al lui Teohari Georgescu, ministru al Afacerilor Interne în cel de-al doilea guvern prezidat de Petru Groza, comunica normele pentru realizarea unei operațiuni de documentare urbanistică, care trebuia să fundamenteze proiectul de sistematizare urbană¹. Informațiile solicitate erau extrem de detaliate, privind amplasarea geografică, natura terenului și a climatului, istoria (inclusiv existența unor clădiri sau ruine monumente istorice) și tipul

* Daniel Dumitran, Ph.D. in History, associate professor, "1 December 1918" University of Alba Iulia, Department of History, Archaeology and Museology, Str. Unirii, 15-17, 510009, Alba Iulia, România, e-mail: danieldumitran@yahoo.com.

¹ Copia ordinului circular al Ministerului Afacerilor Interne, din 27 octombrie 1947, Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale (în continuare SJAAN), Fond Primăria Alba Iulia, nr. 1/1947, f. 1-4.

SISTEMUL URBAN TIMIȘOARA; DINAMICA RELAȚIEI ORAȘ–SAT ÎN SECOLELE XVIII–XIX

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU*

THE “URBAN SYSTEM” OF TIMIȘOARA; DYNAMICS OF CITY – VILLAGE RELATIONSHIP BETWEEN THE 18TH – 19TH CENTURIES

Abstract. The “Metropolitan Timisoara Area” is a modern concept that has become part of the “local” scientific vocabulary for about 20 years, and reflects an undeniable reality. It defines a network of settlements centered on the city of Timișoara, which is a real metropolis, to the zonal scale. Various components of this network share peri-urban territories, functions and population and establish close and complex relations between them. At this point, the city of Timișoara can no longer be “extracted” from this “conurbation”, being closely connected to the surrounding villages, up to a distance between 15 and 20 km, even more in certain directions. The prospect of future development of the city is precisely linked to this “cloud” of villages, each with its own administrative territory, and with a potential of absorbing some of the functions the city can, for various reasons, no longer support on its own. In an attempt of defining this concept of “urban system” from a historical perspective, this study explores facts that can very well be found and investigated from documents, as well as the sequence of historical city plans from the last three centuries. The medieval past (known from documents and much less from cartographic information) becomes a basis, on which the evolution of what we know as “Timișoara urban system” is being analyzed, and this can also be applied as a method of analyzing an even more remote past. The thesis of a symbiotic relationship between city and village is well-known and accepted, at least for the European Middle Ages; the two entities have complementary functions, and are practically inseparable. The evolution of the system of settlements from the respective area shows a continuous expansion of the city’s zone of influence. In the late Middle Ages (Ottoman period) Timișoara is surrounded by a circle of villages, linked to them by tight connections; afterwards, during the second half of the 18th century, the Habsburg administration instates an urban system having the fortified “Cetate” as a center, and four “suburbs” (with a pronounced rural character, despite some urban functions) surrounding it: Fabric, Elisabetin, Iosefin, and Mehala. Until the city was de-fortified around 1900, these suburbs maintained some autonomy; afterwards, they became officially and were topographically integrated to the city. This urban system was now surrounded by a second circle of

* Teodor Octavian Gheorghiu, Ph.D., architect, professor, Politechnic University of Timișoara, Faculty of Architecture and Urbanism, str. Traian Lalescu, 2A, 300223, Timișoara, Romania, e-mail: togheorghiu@gmail.com.

rural settlements, which maintained their old morpho-structures until the end of the 18th century. What followed was a series of urban modernization campaigns, as well as the creation of new peri-urban settlements, as a result of colonization, or due to socio-economic necessity. In the end, based on past experience, the study attempts to suggest future ways of correctly managing urban development, in opposition with the recent speculative real-estate operations, which already lead and will continue to lead to aberrations in the expansion of the real and legitimate urban area.

Keywords: urban system, Timișoara, history, 18th–20th centuries, relationship, city, village.

Istoriografia evoluției rețelelor de așezări medievale a pus în evidență numeroase situații în care un centru urban se naște dintr-o configurație de așezări rurale, sau în care o dezvoltare inițială „polinucleară”, rurală, constituie faza inițială a evoluției unui viitor oraș, sau în care concurența dintre diferite așezări mai importante dintr-o zonă duce la detașarea uneia care atinge prima statutul urban, mult râvnit. Practic, nu știu să existe zonă europeană în care aceste tipuri de procese să nu fi fost detectate și studiate cartografic, documentar sau arheologic.

Pentru zona Câmpiei sud-vestice (a Timișului și Mureșului), ca exemplificare, se impun cazurile Aradului, Pecicâi și Nădlacului, în care sunt cunoscute documentar zeci de așezări medievale care le însoțesc evoluția până la un moment dat. Unele devin, prin transformări multiple, cartiere ale orașului modern, altele dispar și sunt cunoscute ca eventuale situri arheologice. Cazul Aradului este ceva mai complicat, atât timp cât informațiile istorice, începând cu secolul XII, se referă fie la vechiul Arad (Orod, Novak etc. – localizat la Vladimirescu-Glogovăț), fie la așezarea de pe locul actual.

Timișoara este un caz aparte. Este orașul care nu s-a născut într-un asemenea „nor” de așezări medievale, nu a fost însoțit de evoluții ale habitatului dispărut în zona sa de referință. Orașul medieval are, probată pe mai multe căi, o evoluție îndelungată pe același loc. Imperiul Otoman, odată înstăpânit aici, l-a utilizat timp de asemenea îndelungat, ca centru de vilaiet, modificându-i, eventual, unele componente și extinzându-i ariile locuite. În ceea ce privește orașul modern, actual, el este un produs artificial, pentru ridicarea căruia au fost distruse toate etapele anterioare secolului XVIII și căruia i s-au creat „suburbii” noi, specializate.

Cauza acestei stări de fapt o poate constitui mediul geografic ostil, dominat de o rețea complicată de ape de suprafață, mlaștini, păduri de luncă și terenuri neproductive. În acest context, în perioada de început a Evului Mediu, doar Timișoara a beneficiat de un spațiu confortabil de geneză și evoluție. Confortabil pentru locuitori, inclusiv pentru faptul că era dificil de atins și cucerit de către eventualii invadatori. În rest, cele câteva insule de teren ferm răspândite între mlaștini și fire de apă, au adăpostit mici nuclee locuite, relativ autonome față de Timișoara, atât timp cât aparțineau altor foruri sau entități medievale zonale – episcopii, familii nobiliare sau regelui. Această realitate a condus, în final, la consolidarea, fără replică, a poziției Timișoarei în întreaga ei evoluție și mai cu

ÎNTRE URBAN ȘI RURAL: NEGOCIEREA ZONEI SUBURBANE BUCUREȘTENE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

IRINA CALOTĂ*

URBAN OR RURAL DEVELOPMENT? NEGOTIATING THE SUBURBAN AREA OF BUCHAREST DURING THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract. The paper follows the evolution of the suburban area of Bucharest during the first half of the 20th century, focusing on three major topics: the authorities' position on suburban growth and on the need for controlled development, as reflected in the administrative laws; the manner in which the municipality defined and assumed its role in improving the living conditions in the settlements surrounding Bucharest by developing urban regulations and comprehensive regional plans; the suburban area, which, through the enforcement of a set of public policies with direct effect on the expansion of the surrounding settlements and on housing production, became a land resource for urban development and for overcoming the housing crisis. Finally, we discuss several aspects of the actual development of these settlements, seeking to reveal how the legal provisions shaped the suburban area and the manner in which they responded to the real needs of the city. By concluding that, during the interwar period, the suburban area was an intermediary ground, where urban and rural life intersected, the study also emphasizes the role of administration, public policies, urban regulations, and common practice in defining the specifics of these settlements.

Keywords: suburban area, legislation, urban regulations, planning, land policies, public administration, allotments, Bucharest.

Problematika specifică zonelor suburbane ale orașelor mari poate fi privită din multiple perspective, ea reprezentând un subiect complex, dar care este încă prea puțin cercetat în publicistica de specialitate românească. În continuare, vom discuta despre zona suburbană a Capitalei în prima jumătate a secolului XX și, în special, despre modul în care ea a fost definită de legislația perioadei, împreună cu tot mecanismul regulamentar care i-a asigurat un anume statut în raport cu orașul pe care

* Irina Calotă, Ph.D., architect, "Ion Mincu" University of Architecture and Urbanism, History & Theory of Architecture and Heritage Conservation Department, 18–20 Academiei St., 010014, Bucharest, Romania, e-mail: icalota@yahoo.com

ORAȘUL BUZĂU ȘI LUMEA RURALĂ (1880–1940)

VIOREL GHEORGHE*

THE TOWN OF BUZĂU AND THE RURAL WORLD (1880–1940)

Abstract: The relationship between the town of Buzău and the rural world was a profound, complex but also controversial one. The town's economic development has led to an extensive migration of peasants, originating inside and outside the county. Consequently, in terms of area, the town grew up with new districts. The railroad was another engine of the town's development. At the beginning of the 20th century, the government allowed the construction of private railways. One of the projects of the time was the construction of a railway which was supposed to connect Valea Buzăului (Buzău Valley) with the town of Ploiești. The county councilors refused to approve that project, because they were afraid that the wealth of the Buzău Valley would have been directed towards other cities instead of going to the county's capital. It was a selfish decision, which did not follow the interests of the residence in the area. Year after year, the so called Dragaica fair attracted merchandisers from all over the country, being an eagerly awaited event. But, besides merchandisers, the town was stormed by the practitioners of the oldest job in the world. Most of them had their origins in the rural world. The poverty, the lack of perspectives and education were the main causes of that scourge. The sanitary authorities of the town had to react against that phenomenon, which could have developed into a dangerous one for the town of Buzău. In a different situation, in the years of the World War I, more exactly during the German occupation, the sanitary authorities of the town helped the rural communities, badly affected by hunger and typhus. After the Great War ended, the town continued its economic development and also its territorial expansion. In 1927, Simileasca village became a suburban village, a proof that the town became attractive to the rural community. Around the beginning of the World War II, Buzău had already become the location of important industrial objectives, which capitalized the grain and mineral resources of the county.

Keywords: migration, railway, suburban village, silo.

Buzăul a cunoscut o creștere demografică și economică importantă după anul 1880. Orașul și-a triplat numărul de locuitorii, până spre sfârșitul perioadei

* Viorel Gheorghe, Ph. D. in Aerospace Sciences, teacher, Liceul cu Program Sportiv Buzău, Aleea Școlilor, nr. 1, Buzău, e-mail: viorelgheorghe33@yahoo.com.

EVOLUȚIA SPAȚIILOR PUBLICE VERZI URBANE ÎN ORAȘUL TIMIȘOARA*

IASMINA NICOLAU**

THE EVOLUTION OF PUBLIC GREEN URBAN SPACES IN THE CITY OF TIMIȘOARA

Abstract: The uprising degree of urbanization in the last decades, with its increasing number of tall buildings and high densities, makes green areas within the perimeter of cities very important in our days. The paper brings to attention a new problem that has emerged recently, that of a constant tendency for the mineralization of urban public spaces in the city of Timișoara. This process is unfortunate for a town which has been considered for many decades the city of parks and roses and still fights for this title. According to local administrative reports, a lot of work regarding the maintenance and evidence of existing green spaces has been continuously done. Even so, a high number of mature trees has been cut and new urban design interventions consist of large mineral areas. The result is unused public space (sometimes just covered with concrete), without the ability to gather people, to create urban life and to draw up activities. New trees are being planted, unfortunately not so much for their ecological importance but mainly for satisfying criteria such as: ease of maintenance, questionable aesthetics and recently the idea of being moved from one public space to another. Such possibility may be of interest in particular cases, but it cannot work as a proper plantation of trees that reduces air/noise pollution, creates a better local micro climate or shades large urban areas. The paper is based on the study of several old maps and images of Timișoara and their correlation with the present situation in order to determinate the evolution of green public spaces within the city and to show where it may be possible to create such places even in the context of a dense urban tissue.

Keywords: public space, urban green space, evolution of city vegetation, benefits of trees.

În contextul unui proces continuu de urbanizare, alături de probleme precum intensificarea traficului, poluarea atmosferică, criza de locuințe sau acumularea de

* This work was partially supported by the strategic grant POSDRU/159/1.5/S/137070 (2014) of the Ministry of National Education, Romania, co-financed by the European Social Fund – Investing in People, within the Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007–2013.

** Iasmina Nicolau, Ph.D. student, research assistant, “Politehnica” University from Timișoara, Faculty of Architecture and Urbanism, T. Lalescu Street, 2/A, 300223, Timișoara, Romania, email: iasmina.nicolau@gmail.com.

IPOSTAZE ALE RELAȚIEI ORAȘ – SAT / ASPECTS OF THE TOWN – VILLAGE RELATIONSHIP

O REMEMORARE A ORIGINILOR RURALE ALE ORAȘULUI CÂMPULUNG MUSCEL: MONUMENTUL DEDICAT LUI NEGRU VODĂ

CARMEN OPRESCU*

A REMEMBER OF CÂMPULUNG MUSCEL'S RURAL ORIGINS: NEGRU VODĂ MONUMENT

Abstract. One of the hypotheses regarding the origins of Câmpulung Muscel is that the town was, at the beginning, one of the Romanian Villages pertaining to the Muscel area. An old Romanian organizational form ensured certain rights over the estate located within a town. These rights were ensured to the successors of those who had received the land from the legendary ruler of the medieval state of Țara Românească (Wallachia). The ruler's name, known from the 17th–18th centuries' chronicles was Negru Vodă or Radu Negru Basarab. The same name was also found in the 19th century Romanian historiography. In 1893, the successors of the families having inherited administrative rights over the Câmpulung estate decided to build a monument to honor the memory of Radu Negru Basarab, which was inaugurated in 1898. The monument was designed by the architects Otto Ulbricht and Al. Săvulescu and sculptured by Dimitrie D. Mirea. The documents which are analyzed describe the way the monument's preservation was handled by the successors of the initial Câmpulung administration. According to these documents, the overall work cost, the stone (socle) and bronze (the bust and four plates fixed on the socle) made in Albesti, was up to 8 800 lei, out of which around 3 000 lei were collected by the inhabitants from donations, balls, tombola and public collection. Information about the town's topography, about the people involved in the above mentioned activities and the specific Romanian mentalities towards the end of the 19th century were pointed out.

Keywords: Câmpulung Muscel, topography of the town, Negru Vodă, Radu Negru Basarab, monument, Dimitrie D. Mirea, Al. Săvulescu, Otto Ulbricht, Albesti stone, mentalities.

Chiar dacă se acceptă în continuare ca realitate istorică evoluția Câmpulungului de la o așezare rurală la orașul contemporan ori nu se acceptă acest fapt, obștea devălmașă a câmpulungenilor este, totuși, o realitate istorică. Ea a fost menționată

* Carmen Oprescu, Ph. D. in Art History, art historian, associate professor, University of Pitești, Faculty of Socio-Human Sciences, str. Târgu din Vale, nr. 1, 110040, Pitești, județul Argeș, România, e-mail carmenjiop@gmail.com

INFLUENȚE RURALE ÎN STRUCTURA FONDULUI CONSTRUIT AL ORAȘULUI JIMBOLIA

LILIANA ROȘIU*

THE IMPACT OF THE VILLAGE ON THE BUILT STRUCTURE OF THE TOWN OF JIMBOLIA

Abstract. The development of urban and rural settlements in Banat was deeply influenced through extensive restructuring in the eighteenth century. Some peculiarities were applied during this process, both in the urban and architectural treatment. The specific configuration of the predetermined plan is well known, being based on a rectangular street network, which amended the organic structures of the villages in the zones of the Banat plain. The same model is found in urban settlements, which have received a new organization within the built areas. Other elements common to both urban and rural development can also be found, as well as differences, which provide the urban quality of some settlements. Jimbolia is one of the cities in Banat, which provides a good framework for analyzing the mix of rural-urban influences. The paper proposes an approach to this town in the specific context of the settlements in northwestern Banat plain by stressing the interference between urban and rural visible in its urban plan and in the configuration of its various types of houses.

Keywords: urban structure, traditional house, influence, model, urban house.

Problema definirii fenomenului urban, a limitei dintre urban și rural, cunoaște tratări ample și variate, dar este departe de a fi epuizată. În general, în abordarea ei se pleacă de la criterii și se optează pentru un mod de folosire a criteriilor alese. De cele mai multe ori, aprecierea se bazează pe criteriul economic, funcțional sau demografic și adesea pe cel administrativ sau juridic¹. De obicei, orașul a fost pus în relație cu meșteșugurile și comerțul, cu reședința episcopală sau cea a autorității administrative, cu fortificația sau zidul de incintă, cu densitatea spațiului construit sau aspectul opulent al clădirilor.

* Liliana Roșiu, Ph.D. in Architecture, Timișoara, România, e-mail: liliana.rosiu@gmail.com.

¹ Simion Câlția, *Așezări urbane sau rurale? Orașele din Țările Române de la sfârșitul secolului al 17-lea la începutul secolului al 19-lea* (București: Editura Universității din București, 2011), 17.

**SISTEMUL BANCAR – COOPERATIST – O IPOSTAZĂ A RELAȚIEI
SAT – ORAȘ ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ. STUDIU DE CAZ:
BĂNCILE „VINTILĂ BRĂȚIANU” DIN BEIUȘ ȘI „GRANIȚA DE NORD”
DIN CAREI**

ION ZAINEA, BEATA MENESI

**THE COOPERATIVE BANKING SYSTEM – AN ASPECT
OF THE INTERWAR URBAN–RURAL RELATIONSHIP IN ROMANIA.
CASE STUDY: „VINTILĂ BRĂȚIANU” BANKS IN BEIUȘ
AND “THE NORTHERN BORDER” FROM CAREI**

Abstract. The cooperative banking interwar system, among others, a way to help the state involvement in the villages' and in the rural economy, was under several aspects, a form of the urban-rural relationship. First, from the perspective that the rural popular banks and the village cooperatives were dependent and subordinated to the Federal Reserves from the cities. Then, the city banks gave loans for the production, to the rural inhabitants from the neighborhoods, credits that they have used to buy land, cattle, tools, to build or to buy houses, mills, grays, stables, or even to maintain or to send children to school. Our study refers to this last aspect, using as a case analysis the popular banks “Vintilă Brătianu” from Beiuș, whose customers were the peasants from the whole depression of Beiuș and the land of the highlanders (called “moți”), respectively, “The Northern Border” from Carei, whose clientage was mostly from the rural area, situated nearby this city.

Keywords: village, city, relationship, bank, credit.

Sistemul bancar-cooperatist interbelic, între altele o modalitate de implicare a statului pentru ajutorarea lumii satelor și economiei rurale, a reprezentat, sub mai multe aspecte, o formă a relației sat–oraș. Mai întâi, din perspectiva faptului că băncile populare din mediul rural și cooperativele sătăști erau dependente și subordonate federalelor din orașe. Apoi, băncile din orașe acordau credite, în scopuri productive, locuitorilor din zona rurală învecinată, credite pe care aceștia le-au folosit pentru a cumpăra pământ, vite, unelte, pentru a construi sau cumpăra locuințe, mori, șuri, grajduri, ori chiar pentru trimiterea și întreținerea copiilor la școală. Studiul nostru face referire la acest din urmă aspect, utilizând ca analiză de caz băncile populare „Vintilă Brătianu” din Beiuș, care a avut drept clientelă

ORAȘUL MEDIEVAL / THE MEDIEVAL TOWN

TIMIȘOARA IN DER FRÜHPHASE DER URBANISIERUNG VOM 11. BIS 14. JAHRHUNDERT

MICHAEL WIECZOREK*

TIMIȘOARA IN THE EARLY PERIOD OF URBANIZATION BETWEEN THE 11th AND 14th CENTURIES

Abstract. The organization of early ancient communities already shows the interdependence of state formation and urban development. In the conception of the polity (polis), the ancient town and the state melt together into an operational entity. During the antiquity, the city-state rules the land. Fate and glory of the nation are determined by the city: all roads lead to Rome. Instead, during feudalism, the state and the civil servants assume power and governance. Towns become administrative units. Therefore, the feudal system in the Middle Ages can hardly be read as a logical continuation of the ancient program. Once again the high-medieval period shows the genuine connection between urbanization and social development that marks the modern Western culture significantly until present day. The urban development of the 11th century is based on the appearance of feudal states all around Europe. Finally, the first phase of urbanization is significantly shaped by a significant growth of the population and an appropriate extension of the urban system. Feudal medieval kingdoms are formed by migrators. In the early High-Middle Ages, a whole medieval society settled down. They build up localities and local culture. One expressive outcome may be the appearance of architecture in many forms. Under the condition of a broad cultural change, the growing population and modern development constantly improve the extension of urban forms. Social change is going to be legalized. The organization of the feudal society and state is based on a network of administrative centre. The land is divided into dioceses (diocesis) and counties (comitatus). It seems that the Christian churches in particular and the bishops' residences influence the transformation of rural society and set-up of urban dwellings. In any case, the Middle Ages built the bridge towards modern urban development.

Keywords: Timișoara, High-Middle Ages, demography, set-up community, urbanization.

* Michael Wieczorek, Dipl.-Ing. (MSc), architect and urban planner, doctoral candidate, University of Leipzig, Faculty of Economics and Management, Grimmaische Straße 12, 04109, Leipzig, Germany, e-mail: michael.wieczorek@gmx.net

UN PROCES DE ADULTER DIN 1585, LA REGHINUL SĂSESC

JULIA DERZSI*

AN ADULTERY CASE IN REGHINUL SĂSESC IN 1585

Abstract. After waking up the day after Ash Wednesday, in 1585, Martin Faber, a blacksmith master from Reghinul Săsesc (Sächsisch-Regen) went to the town hall and denounced his wife and her lover on the count of adultery. The town's law court found the accused guilty and decided the husband was in his right to demand their head, namely the death penalty. The law court in Reghinul Săsesc has retrialed the case and decided against the defendants. The latter appealed the verdict at the law court in Bistrița. The present paper sets out to offer a reading of this particular adultery case dating back to the late 16th century. The analysed source is a letter of appeal drawn up by the law court in Reghinul Săsesc, documenting the rare case of "private" criminal law suits started by the injured party and not *ex officio*. The letter of appeal (*litterae transmissionales*), containing a document drawn up during the law suit's judicial remedy phase, already contains the grounds' "file". Based on this document, the law suit's phases are to be retraced: the plaint, the legal exceptions, the defendants' response, the witnesses' testimonies, the judges' rulling during the first law suit, the inquiry to open a new lawsuit, the princely mandate regarding a new lawsuit and the new lawsuit's phases" the plaint and the defenses' response, the law court's ruling and the claim of appeal drawn up against this new ruling. Taking into account the laws and customs in force by the late 16th century in matter of criminal claims, we have set out to reconstruct the lawsuit's key moments and, not by least, the causes and reasons, namely legal grounds that led to the actions undertaken by the people involved in this particular law suit.

Keywords: adultery, criminal case, private prosecution, penal law, appeal, *novum gratiosum*, 16th century Sächsisch-Regen in Siebenbürgen.

* Julia Derzsi, Ph.D. in History, Researcher at Institute of Social Sciences and Humanities Sibiu, Bulevardul Victoriei, 40, 550024, Sibiu, Romania, e-mail: jderzsi@icsusib.ro

GABRIEL BETHLEN ȘI ORAȘUL TÂRGU MUREȘ*

ZSOLT SIMON**

GABRIEL BETHLEN AND THE TOWN OF TÂRGU MUREȘ

Abstract. The present paper analyzes the relation between Gabriel Bethlen, the prince of Transylvania between 1613 and 1629 and Târgu Mureș (in Hungarian: Marosvásárhely), a Transylvanian town of circa 2,500 inhabitants. The main sources of the investigation were the documents of the town's archive: charters issued by the prince and the tax accounts, most of them being unpublished. The biggest part of these sources refers to the town's obligations toward the ruler. The settlement paid yearly circa 600–700 florins in taxes. These sums were calculated on the basis of its 31 "gates" ("kapu": a tax unit, theoretically incorporating ten families) and the tax sum fixed for a "gate" by the general assemblies of Transylvania. In other cases, the town had to fulfill obligations of military nature or to make gratuitous works at Bethlen's construction sites. The relation was not unilateral, as the prince donated sums for the town's school, confirmed the statutes of some guilds in Târgu Mureș, and most importantly, in 1616 raised the market town to the rank of a free royal town.

Keywords: Gabriel Bethlen, Târgu Mureș, Transylvanian Principality, urban policy, privileges, taxes, free royal towns.

Studiul de față are ca obiectiv analizarea relației dintre orașul Târgu Mureș și principele Gabriel Bethlen. Sursele acestei întreprinderi le reprezintă în primul rând documentele păstrate în arhiva orașului, care se referă la această legătură, în special scrisorile trimise de către principe sfatului orășănesc (majoritatea acestor surse istorice, încă inedite, ne propunem să fie publicate într-o lucrare separată). Baza informațională este completată de datele păstrate în cronicile scrise de cei doi memorialiști târgumureșeni contemporani cu perioada studiată (Ferenc Nagy Szabó și Tamás Borsos). Înainte de a trece la tratarea problemei propriu-zise, am dori să

* Studiul de față este varianta adăugită și redactată a prezentării noastre rostită la conferința clujeană *Bethlen Gábor és Európa – Gabriel Bethlen și Europa*, ținută între 24–26 octombrie 2013.

** Simon Zsolt, Ph.D., researcher, „Gheorghe Șincai” Research Institute of Social and Human Sciences of the Romanian Academy of Sciences, Târgu Mureș, 540074, str. Al. Papiu Ilarian, nr. 10A, +40-265-260238, simonzsolti@yahoo.com.

TRANZACȚII IMOBILIARE ÎNTR-UN ORAȘ DE FRONTIERĂ. CARANSEBEȘUL ÎN SECOLELE XVI–XVII*

LIVIA MAGINA**

REAL ESTATE IN A BORDER TOWN. CARANSEBEȘ BETWEEN THE 16TH–17TH CENTURIES

Abstract. Real estate transactions provide various information, especially when it comes to urban space. Through the information contained in 62 acts belonging to the urban authority of Caransebeș during 1515–1652, one can observe the trend of buying properties and their price development (price for houses and places of houses, meadows, mills, vineyards, fields, vacant land) within this urban center located on the outskirts of the Principality of Transylvania. Information on transactions reveal a possible urban geography and highlighting social group or urban nobility involved heavily in buying real estate in the city.

Keywords: Transylvania, frontier, urban center, real estate.

Studiul prezent își propune relevarea unor problematici mai puțin abordate, așa cum se coagulează ele în urma colectării informațiilor dintr-un tip de documente cunoscute, și anume contractele de vânzare-cumpărare. Studiul s-ar înscrie la limita dintre istoria socială, economică și cea a urbanismului, în condițiile în care istoria orașului premodern permite o astfel de analiză. Este vorba, pe de o parte, despre schițarea unei posibile geografii urbane și modul în care accesul la facilitățile urbane influențează tendința de tranzacționare, pe de altă parte, despre tipul factorilor care conduc la efectuarea tranzacțiilor, ce se tranzacționează și care este evoluția acestor tranzacții.

* Prezentul studiu a beneficiat de suportul financiar oferit de proiectul *MINERVA-Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și postdoctorală*; cod contract POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect co-finanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

** Livia Magina, Ph.D. in History, researcher, Museum of the Highland Banat, Bd. Republicii, nr. 10, Reșița, jud. Caraș-Severin; e-mail: liviamagina@yahoo.com.

BEWIRTUNG AUSLÄNDISCHER LEGATIONEN IN DEN SÄCHSISCHEN STÄDTEN DES FÜRSTENTUMS SIEBENBÜRGEN IM LICHT DER STÄDTISCHEN RECHNUNGEN (1613–1629)*

ZSUZSANNA CZIRÁKI**

HOSTING FOREIGN LEGATIONS IN TRANSYLVANIA-SAXON URBAN COMMUNITIES AS REFLECTED IN THE TOWN ACCOUNT BOOKS (1613–1629)

Abstract. The study focuses on some aspects of diplomatic relations and ceremonies under the reign of Gabriel Bethlen, Prince of Transylvania (1613–1629), dealing with a special source type of Transylvanian-Saxon Archives, mainly the so called “Stadthannen-rechnungen” (account books of the town villicus) of the main Saxon cities, Kronstadt, Hermannstadt, Schäßburg and Bistritz. The entries and comments of the city finance administrations shed light on important components of the early modern Transylvanian diplomacy, increasing our knowledge on Transylvanian relations with the Ottoman Empire and the neighbouring vassal countries. Moreover, the above mentioned sources reveal the conditions of hosting guests in urban communities of the Transylvanian-Saxons, highlighting organizational tasks and mechanisms, every-day life, lifestyle and eating habits as well as ceremonial frameworks in case of distinguished guests.

Keywords: Sibiu (Hermannstadt), Braşov (Kronstadt), Sighişoara (Schäßburg), Bistriţa (Bistritz), 17th century diplomacy, Gabriel Bethlen prince of Transylvania, hosting of ambassadors, Ottoman Empire, Walachia, Moldavia, every day life.

QUELLENLAGE UND ZIELSETZUNG

Es ist kaum zu verwundern, dass die Regierung des Fürsten Gabriel Bethlen (1613–1629) in der Geschichtsschreibung als Goldenes Zeitalter Siebenbürgens bezeichnet wird. Seine innen- bzw. außenpolitischen Entscheidungen und

* The research was carried out with the support of the European Union and Hungary, with the cofinancing of the European Social Fund (under the enhanced project “Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergenciaprogram”, project number TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001).

** Zsuzsanna Cziráki, Ph.D. in History, researcher at the University of Szeged, Institute for History, Department for the History of Hungary in the Middle Age and Early Modern Age, Egyetem utca 2., H-6725, Szeged, Hungary, e-mail: czzsuzsanna@gmail.com.

ORAȘUL ȘI MĂNĂSTIRILE / THE TOWN AND THE MONASTERIES

NOI PERSPECTIVE ASUPRA RELAȚIILOR DINTRE MĂNĂSTIRI ȘI ORAȘE: CAZUL MĂNĂSTIRII SF. IOAN ZLATAUST DIN IAȘI*

LAURENȚIU RĂDVAN**

NEW INSIGHTS INTO THE RELATIONS BETWEEN MONASTERIES AND TOWNS: THE CASE OF ST. JOHN ZLATAUST MONASTERY OF IAȘI

Abstract. This study will continue to investigate the relations between monasteries and towns, by using an applied research approach, relevant for how monasteries influenced towns, and especially their population. The town in this case is Iași, one of the oldest urban settlements in Moldova, which had become the main seat of the country in the 16th century. The monastery is St John Chrysostom (known until today as Zlataust), with an unclear origin and a tortuous evolution. Around 1800, the relations between the monastery and the town were fraught with tension, and this gives the researcher opportunity for a complex evaluation, with compelling social and economic insights. Based on donations made by the rulers, St. John Chrysostom monastery came to possess, in the 18th century, a huge tract of land, which spanned the eastern and southern edges of the town of Iași. Discontent that they had to pay rent (*bezmen*) to the monks for the places they owned, the inhabitants of the Tătărași and Broșteni neighbourhoods (*mahala*) brought the monastery to trial. The archives have preserved several documents related to this trial, which paint a miniature of the local universe, with inhabitants whose lives and pursuits were affected by the monastery's interests. These documents are also an important human inventory, completing the data in censuses of that specific period.

Keywords: Iași, monastery, rent, townspeople, mahala.

Ne propunem să continuăm în studiul de față analiza raporturilor dintre mănăstiri și orașe¹, cu o cercetare aplicată, relevantă pentru impactul prezenței unei mănăstiri asupra unui oraș, mai precis asupra oamenilor care locuiesc acolo. Orașul este Iași, unul dintre cele mai vechi centre urbane ale Moldovei – cu începuturi ce

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unor granturi ale Autorității Naționale Pentru Cercetare Științifică din România (ANCS), CNCS – UEFISCDI, proiectele numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0562 și PN-II-ID-PCE-2012-4-0552.

** Laurențiu Rădvan, Ph.D. in History, professor, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, email: radvan@uaic.ro.

¹ Vezi studiul publicat în numărul anterior al acestei reviste: Laurențiu Rădvan, „Mănăstiri și orașe în țările române: evoluții în secolele XIV–XVII”, *HU*, XXII (2014): 85–116.

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE / BOOK REVIEWS

ANDREI PĂNOIU, *Evoluția orașului București*,
Editura Fundației Arhitect Design, București, 2011, 231 p.

„O carte de mult așteptată”, spun și eu cu oarecare întârziere, reluând titlul din prefața cărții, semnată de Nicolae Lascu. Într-adevăr, publicarea acestei lucrări încheie și încununează o activitate de zeci de ani de documentare asiduă și prelucrare a datelor. Este greu de găsit, printre studioșii noștri din domeniu, o persoană atât de dedicată cercetării istoriei așezărilor românești din exteriorul arcului carpatic, ca (regretatul, din păcate) Andrei Pănoiu. La fel cum este greu de găsit un cercetător atât de dispus să publice, în cele mai diverse moduri, rezultatele studiilor sale. Mă gândesc la cărțile: *Din arhitectura lemnului* (Editura Tehnică, București, 1977), *Arhitectura tradițională din zona centrală a Gorjului și Arhitectura și sistematizarea rurală din județul Mehedinți* (ambele publicate de Muzeul Național de Istorie, în 1982, respectiv 1983), ca și la sutele de articole publicate de revistele „Arhitectura” și „Arhitect Design” (am numit doar aceste două reviste, pentru că, fiind „de arhitectură” sunt foarte puțin cercetate de istorici sau arheologi), ultima conținând suplimentul „Forum”, unde Andrei Pănoiu avea propria sa rubrică – *Așezări vechi românești*.

Într-adevăr, cartea a fost finalizată printr-o muncă remarcabilă ca întindere în timp și calitate a investigațiilor, între care esențială a fost utilizarea hărților, planurilor, vedutelor, schițelor desenate, adică a oricărei informații grafice care poate face lumină (mult mai mult, în numeroase situații, decât simplul document scris) în cercetarea istoriei urbanistice și a arhitecturii. În felul acesta, lucrările lui Andrei Pănoiu și mai ales această carte pun în circulație o cantitate imensă de informație inexistentă, practic, în monografiile urbanistice sau oricare alt tip de lucrări dedicate istoriei așezărilor noastre, informație care se articulează și se va articula firesc altor categorii de informație.

Integrând, cu unele corecții inerente, numeroasele articole referitoare la istoria urbanismului bucureștean, publicate de Andrei Pănoiu în revista „Arhitect Design” și adăugând comentarii și alte tipuri de informații, cartea se dezvăluie ca o istorie ilustrată (mai ales cartografic) a Bucureștilor începând cu secolul al XVIII-lea, adică din momentul în care cartografia zonală a început să funcționeze la standarde permițând utilizarea ei, acum, ca sistem credibil de informare. Cu toate că este o lucrare de asamblare, perfect și logic concepută, cartea nu este destinată unei lecturi „din scoarță în scoarță”, ci căutării unor anume tipuri de informație, organizată cronologic și ca problematică. Cei care sunt și vor fi interesați de evoluția urbanistică și a felurilor „întâmplări” urbanistice bucureștene, vor găsi în carte, fără îndoială, aproape toată informația disponibilă în arhive și biblioteci, impecabil preluată și prelucrată de autor. Voi încerca în cele ce urmează, să ofer câteva indicii asupra conținutului lucrării și valorii datelor conținute.

În afara *Introducerii*, care descrie contextul elaborării lucrării și scopurile propuse, cartea are trei părți importante, cu numeroase subcapitole.

Prima parte, *Scurtă privire istorică asupra orașului București* este o comprimare, în câteva pagini, a istoriei zonei ocupate de oraș (începând cu preistoria) și a orașului. Este un preambul care semnaleză, mai ales necunosătorului, principalele repere ale evoluției locuirii din zonă și a așezării propriu-zise. Este o necesară pregătire pentru informația care urmează, stabilind, între altele, elementele care fac din acest oraș unul dintre cele mai fascinante ansambluri urbane din sud-estul Europei.

Partea a doua, *Aria orașului și vecinătățile în interpretarea documentelor cartografice*, este dedicată prezentării evoluției contextului teritorial în care s-a dezvoltat orașul începând cu secolul al XVIII-lea, precum și evoluției sale, teritoriale și morfo-structurale. Baza cercetării este, așa cum o arată și titlul, cartografia. Ea este prezentată cronologic, începuturile fiind planurile sau desenele fanteziste de la începutul secolului al XVIII-lea, după care începe seria de hărți desenate după măsurători, extrem de importante pentru reconstituirea evoluției teritoriale, a sistemului de străzi și a

arhitecturilor majore. Evident, nu puteau să lipsească planul din 1772, planurile Sulzer (1781), Specht (din Harta Țării Românești, 1791–92), Purcel (1789), cel atribuit lui Ferdinand Ernst (1789–1790). Ele sunt urmate de ridicările topografice din secolul al XIX-lea, mult mai numeroase și exacte, între care esențiale pentru studiul evoluției orașului din acea perioadă sunt planurile Borroczyn și Jung, permițând detalieri ale rețelei stradale, parcelarului și arhitecturilor majore. Subcapitolul al doilea se ocupă de hotărnicii moșiilor din jurul Bucureștilor, importante pentru studiul antecedentelor dezvoltărilor urbane care vor urma, dezvoltări care vor îngloba orașului aceste moșii. Al treilea subcapitol conține o serie de planuri din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX, terminând cu Planurile grafic și fotografic din 1927 și „Planul Director de Sistemizare...” din 1935. În concluzie, capitolul acesta oferă o cantitate substanțială de material cartografic, suficient pentru reconstituirea evoluției orașului pe parcursul a aproape două secole și pentru a defini, în deplină siguranță, morfo-structura zonelor care vor fi sistematizate ulterior.

Partea a treia, cea mai consistentă în economia lucrării, *Idei directe privind sistematizarea orașului București*, este de istorie urbană propriu-zisă. Bazat pe același tip de investigație (combinație de cartografie, schițe de amplasare, regulamente, proiecte de modernizare, procese-verbale ale unor ședințe de consiliu, avizări, comentarii contemporane etc.), Andrei Pănoiu scoate la lumină o serie impresionantă de proiecte și gesturi urbanistice care au contat în „modernizarea” orașului din jumătatea a doua a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX. Se începe cu „Regulamentul de înfrumusețare” din anii '30 ai secolului XIX și cu intervențiile de după cutremurul din 1838 și incendiul din 1847 și se continuă cu numeroase episoade incluse politicilor de administrare și dezvoltare din secolul care va urma, până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial. Rețin atenția preocuparea Domniei sau a administrației urbane pentru asanarea unor zone insalubre, pentru trasarea unor bulevarde sau piețe, pentru alimentarea cu apă, pentru salubritate, pentru iluminare, pentru proiectarea unor arhitecturi importante, pentru regularizarea cursului Dâmboviței etc. Este o istorie foarte vie și excelent documentată, a parcursului orașului, de la etapa târzie medievală, către metropola modernă care începe să se prefigureze la cumpăna secolelor XIX și XX, având drept model alte metropole europene și, după cum se știe, în special Parisul.

Pentru secolul XX, seria informațiilor continuă cu o evaluare a situației Bucureștilor la începutul aceluși secol și cu prezentarea unor concursuri și planuri de sistematizare, ca cele din 1906, 1914, 1916, 1919–21 și terminând cu mai sus amintitul „Plan Director...” din 1935. Intercalate acestor prezentări, apar diferite aspecte presupuse de acțiunile respective, între care problemele delimitărilor urbanistice, a periferiei, a promovării și proiectării locuințelor ieftine integrate noului concept de „oraș-grădină”. Sunt menționate alte concursuri publice pentru diferite mari investiții, precum și proiectul de asanare a cursurilor de apă în scopul amenajării lacurilor și spațiilor verzi din interiorul și de la limita orașului. Toate aceste episoade sau proiecte urbanistice sunt ilustrate într-o manieră completă, la aceasta participând hărțile, planurile și numeroase detalii extrase din ele, proiectele, schițele conceptuale, perspectivele originale, fotografiile de epocă, dintre care multe sunt redesenate cu minuțiozitate și exactitate deosebită de autor, în cadrul lungilor ședințe de documentare din diferite arhive sau biblioteci care, la timpul respectiv, nu permiteau alte tipuri de reproducere.

Importanța acestor informații, necunoscute chiar mării majorități a profesioniștilor, poate fi probată și prin aceea că, în plină etapă comunistă și mai ales în perioada marilor sistematizări ceaușiste, ele erau privite ca repere ale unor propuneri care se aveau în vedere. Accesul la acest gen de informații era dificil și rezervat doar puștinilor „cunoscători”, între care, printre cei mai avizați, era arhitectul Andrei Pănoiu.

Notele cărții sunt grupate la finalul textului și sunt urmate de *Datele unor evenimente care marchează dezvoltarea Bucureștilor* (o succintă „istorie în date” începând cu debutul secolului XVIII) și de o bibliografie sumară.

Cartea prezintă și un „Curriculum vitae” al autorului și se sfârșește cu un Glosar de termeni.

După cele menționate mai sus, este aproape inutil să accentuez și să evaluez anumite aspecte pe care cartea le pune în evidență, dar merită să subliniez faptul că ne aflăm în fața unei lucrări unice

(ca metodă, mijloace utilizate și rezultate) de istorie a urbanismului, dedicată Bucureștilor. Va fi, neîndoiește, un excelent obiect de studiu în sine sau prefigurând studii viitoare. De asemenea, este o lucrare care pune în circulație o serie de date referitoare la acțiunile de sistematizare și modernizare a Bucureștilor, care, global și fiecare în parte, prin problematica lor și, mai ales prin calitățile pe care le pun în evidență, pot fi repere ale dezvoltărilor din perioada comunistă și, mai ales, din cea pe care o parcurgem astăzi. Pentru o corectă evaluare a parcursului urbanistic și arhitectural al Capitalei din ultimele trei secole și prefigurând acțiunile viitoare, cartea lui Andrei Pănoiu are toate elementele necesare unei maniere de comparație obiectivă.

În fine, este obligatoriu de remarcat calitatea grafică deosebită a cărții și, în special, machetarea planurilor, suficient de mari și bine reproduse pentru a fi obiecte de studiu, fiecare în parte. De asemenea, cred că se cuvine o apreciere globală pentru echipa de redacție (Elena Smeianu, Arpad Zachi, Ionuț Butu), echipa de design (Faber Studio), tiparul (Exclus Prod) și închei, remarcând, încă o dată, calitatea cărților publicate în ultimul deceniu, de Editura Fundației Arhitect Design, cărți dedicate preponderent istoriei și teoriei arhitecturii și urbanismului din România și Europa. Ele se adaugă imensei cantități de informație conținută de revistele aceleiași fundații, „Arhitect Design” și „Arhitect”, obligatoriu de a fi cercetată, cred, de oricine se apropie, prin studiu, de aceste domenii.

Teodor Octavian Gheorghiu

**CONSTANTIN I. STAN, *Buzăul pe calea progresului și modernizării (1877–1918)*,
Editura Evenimentul Românesc Grup, Buzău, 2005, 149 p.**

Constantin I. Stan, cadru universitar la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați, a publicat mult, mai ales în reviste de specialitate, impunându-se ca unul dintre cercetătorii importanți în domeniul istoriei moderne și contemporane a României. Pe lângă subiectele aparținând istoriei naționale, Constantin I. Stan a fost preocupat și de subiectele de istorie buzoiană, aducând în decursul anilor contribuții interesante.

Buzăul pe calea progresului și modernizării (1877–1918) este una dintre aparițiile editoriale ale profesorului Constantin I. Stan. Lucrarea a fost structurată pe patru mari capitole. Capitolul I, intitulat *Buzoienii și cucerirea independenței de stat a României* prezintă printre altele și participarea buzoienilor la pregătirea țării pentru război. Aflăm astfel că locuitorii Buzăului au contribuit cu sume de bani pentru înzestrarea armatei. Alți locuitori au donat pături, bandaje, haine sau cai. Până la 21 aprilie 1877, buzoienii au oferit armatei 61 de cai, dintre care cinci de către Ion Marghiloman, tatăl viitorului lider conservator Alexandru Marghiloman. Angajații de la Tribunalul buzoian au organizat o subscripție permanentă, lunară, pentru strângerea de fonduri necesare armatei. Aceste donații au fost realizate de către buzoieni din toate categoriile sociale, indiferent că erau bogați sau săraci. Comitetul de femei din orașul Buzău, condus de către Zoe Carp, a trimis pe front cantități importante de bandaje, feșe și medicamente iar oameni politici buzoieni, precum Alexandru Candiano-Popescu au plecat voluntari pe front. Pe câmpul de luptă, numeroși buzoieni s-au remarcat pentru curaj sau bravură, iar mulți dintre aceștia sunt amintiți de autorul lucrării.

Capitolul al II-lea este intitulat *Buzăul pe calea progresului-modernizării și în sprijinul mișcării memorandiste*. Sunt prezentate pe scurt câteva dintre problemele cu care s-a confruntat Buzăul înainte de 1890, printre care lipsa străzilor pavate, a iluminatului public, starea economică dificilă. Autorul a evidențiat câteva dintre inițiativele economice locale, printre care construirea unei mori, a unor ateliere de lumânări, a unei tipografii etc. Sprijinul pe care locuitorii Buzăului l-au acordat mișcării de eliberare națională a românilor din Transilvania este prezentat pe larg în acest capitol și în mod special activitatea filialei locale a „Ligii Culturale”. Aflăm, printre altele, că în septembrie 1893 a avut loc la Buzău, un congres studentesc la care au participat 50 de studenți români din Viena, Budapesta, Graz, Cernăuți și Cluj, unde au fost discutate problemele cu care se confrunta mișcarea memorandistă. Pentru a sprijini activitatea românilor transilvăneni, „Liga Culturală” a

organizat, la Buzău, numeroase conferințe și întruniri, la care au luat parte nume ilustre ale științei și culturii românești.

Capitolul al III-lea, *Buzăul la cumpăna dintre secolele XIX și XX*, prezintă aspecte din viața economică, socială, culturală și politică a orașului în perioada 1890–1914. Sunt puse în evidență transformările pe plan economic, cu accent pe apariția investițiilor cu capital străin și apariția unor obiective industriale noi. Au fost menționate principalele construcții ridicate în acești ani în orașul Buzău, printre care Palatul Comunal, Palatul de Justiție, Hala Obor. Mai multe pagini sunt dedicate prezenței la Buzău a marelui dramaturg I.L. Caragiale. Nu este uitată nici Răscoala din 1907 și participarea buzoienilor la ea. Sunt prezentate, pe larg, activitățile desfășurate în sprijinul românilor aflați sub stăpânire străină, precum și acțiunile efectuate la Buzău în timpul neutralității, pentru pregătirea intrării României în război.

Capitolul al IV-lea, și ultimul, este intitulat *Buzoienii și Marea Unire de la 1918*. Constantin I. Stan prezintă în acest capitol acte individuale de vitejie pe câmpul de luptă ale unor buzoieni; situația militarilor buzoieni în timpul retragerii spre Moldova; participarea unităților militare buzoiene la marile bătălii din vara anului 1917; rezistența din teritoriul ocupat; activitatea doctorului Constantin Angelescu, personalitate legată puternic de Buzău, în S.U.A., dar și activitatea guvernului Alexandru Marghiloman.

Lucrarea istoricului Constantin I. Stan s-a dorit o sinteză a principalelor evenimente cunoscute de buzoieni în perioada 1877–1918. Deși titlul ne face să credem că accentul lucrării va cădea pe modernizarea orașului, văzută din diverse perspective, autorul și-a axat demersul mai mult pe participările buzoienilor la războiul de independență și la Primul Război Mondial, precum și la suportul pe care locuitorii acestui oraș l-au dat mișcării de eliberare națională a românilor aflați sub stăpânire străină.

Nu lipsesc din această lucrare evenimentele care au ținut de modernizarea instituțiilor și a vieții economice și sociale, numai că acestea au fost prezentate într-o manieră rezumativă. Cu toate acestea, cititorul rămâne cu o imagine de ansamblu a istoriei orașului Buzău între anii 1877 și 1918.

Sursele de informație folosite de Constantin I. Stan sunt bogate. Autorul a studiat numeroase fonduri documentare, atât de la arhiva din Buzău, cât și la alte filiale din țară.

Viorel Gheorghe

**NICOLAE LASCU, *Bulevardele bucureștene până la primul război mondial*,
Editura Simetria, București, 2011, 214 p.**

O a doua amplă lucrare dedicată Bucureștilor apărută în 2011 (prima fiind cartea lui Andrei Pănoiu, *Evoluția orașului București*) merită, chiar cu o oarecare întârziere, foarte multă atenție.

Glumind, pot spune că este o carte prin care autorul, cunoscutul cercetător al istoriei urbanistice românești moderne, prof. dr. arh. Nicolae Lascu, amână încă odată publicarea propriei teze de doctorat, așteptată de mai bine de 15 ani. Vorbind serios, trebuie să recunosc calitățile deosebite ale prezentei cărți, calități care mă fac să accept amânarea de care vorbeam anterior. De altfel, parcurgând lucrarea, se observă lesne efectele benefice ale studiului doctoral și avantajele timpului scurs din momentul susținerii tezei pentru aprofundarea cercetării, precum și inserarea unora dintre componentele doctoratului, adaptate subiectului. De asemenea, se poate observa maniera remarcabilă în care autorul a acumulat și prelucrat noi informații, reușind ca, începând cu anii 1998–2001, când realizează studiul *The Boulevards of Bucharest. Local Experience and European References* (finanțat de *Open Society Support Foundation*), să finalizeze cercetarea acestui subiect, rămânându-i, ulterior, doar aducerea la zi a unora dintre informații și corectarea de detaliu. Faptul că, între timp, a îndrumat mai multe doctorate care au atins cu acest subiect, i-a deschis noi orizonturi și i-a permis să detalieze unele dintre aspectele colaterale ale fenomenului realizării rețelei de bulevarde bucureștene și să facă relațiile convenite cu fenomene similare din spațiul românesc extracarpat. Pentru a epuiza „antecedentele” acestei lucrări, trebuie remarcate și efectele studiilor istorice, realizate singur sau în colaborare, având subiecte care cercetau evoluția unor spații urbane sau sisteme parcelare bucureștene, precum și experiențele câștigate

în postura de președinte al Secțiunii de Urbanism a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice. Toate acestea sunt sigur că l-au condus către un anume tip de studiu, matur și practic exhaustiv, țintele fiind urmărite până la epuizarea tuturor aspectelor definitorii și putând, cred, furniza repere de calitate pentru dezvoltările care au loc astăzi în București.

Cartea „deucează” una dintre cele mai importante secvențe ale modernizării și dezvoltării Bucureștilor, și anume trasarea grilei majore de circulație urbană. Este un proces având o durată de cca. o jumătate de secol (sfârșitul deceniului 7 al secolului XIX, mijlocul deceniului 2 al secolului XX), materializat prin promovarea, proiectarea, realizarea, mobilarea și completarea schemei urbanistice a marilor bulevarde bucureștene, schemă care a permis aplicarea planurilor de modernizare a orașului propuse strategic încă de la începutul anilor '30 ai secolului XIX.

Cartea are cinci capitole, relativ autonome, dar constituind/reconstituind parcursul real al proceselor urbanistice, extrem de complexe, de pe parcursul a mai bine de 50 de ani.

În *Cuvânt înainte*, care precede schema de mai sus, autorul explică, în primul rând, etimologia și înțelesurile cuvântului „bulevard”, care debutează ca termen militar și sfârșește, prin filieră franțuzească, să definească o arteră urbană majoră, inserată proceselor de modernizare a metropolelor (în primul rând) din secolul XIX. El ajunge în spațiul românesc foarte rapid, autorul consemnând apariția sa, pentru prima oară, în planul de modernizare al Brailei, din 1834. Atunci era numit astfel sistemul de artere importante, de traseu semicircular, înlocuind fortificațiile exterioare ale orașului otoman. Ulterior, vor fi numite „bulevarde” toate străzile importante, nou trasate, din foarte multe orașe românești care parcurgeau procese de modernizare, exemple frecvente fiind noile legături cu gările apărute spre sfârșitul secolului XIX, sau cu parcurile publice amenajate cam în aceeași perioadă, autorul dând câteva exemple reprezentative în acest sens. De asemenea, sunt evocate și motivele care însoțesc aceste propuneri, mai ales în cazul unor străpungeri: circulația fluentă, sănătate publică și estetică urbană. Bulevardul devine astfel, un simbol al aspirației administrațiilor urbane către integrarea în atmosfera europeană, după modele care apăruseră de câteva decenii.

Primul capitol, *Premisele*, descrie starea Bucureștilor din perioada în care încep să se discute perspectivele de dezvoltare ale orașului. Începând cu Regulamentul Organic din 1831, care are, spre final, câteva prescripții în acest sens (“Regulament pentru starea sănătății și paza bunei orânduiri în poliția Bucureștilor”) și dat fiind starea edilitară precară a orașului din acea perioadă, agravată de inundații, seisme, incendii, autorul subliniază necesitatea unor măsuri de sistematizare care ar fi avut drept scop îmbunătățirea funcțiunilor urbane, însănătoșirea mediului construit și o nouă imagine urbană. În acest sens, se trec în revistă instituțiile, regulamentele și propunerile având aceste scopuri, fără a se pune problema, la acea dată, a realizării sistemului de bulevarde care va apărea ca problematică ceva mai târziu.

Capitolul al doilea, *Proiectele*, este deosebit de consistent și reprezintă o trecere în revistă, cronologică, a apariției ideii de trasare a noilor artere majore (bulevarde) și de realizare, treptat, a proiectelor respective. Prima dintre intervențiile majore de sistematizare a unei arii urbane este cea a regularizării cursului Dâmboviței, motivat de dese revărsări ale râului și de calitatea foarte proastă a amenajărilor riverane. Urmează, într-o combinație de ordonare cronologică și amplasament, axa est-vest (bulevardele Academiei, Elisabeta și Independenței, apoi Carol, Ferdinand și Pache Protopopescu), bulevardele de legătură sau asanare (Mărășești, Maria, Schitu Măgureanu, Hristo Botev, Dinicu Golescu), axa nord-sud (bulevardul Colței de la Piața Victoriei până la Lipsani) și bulevardul Dacia. În finalul acestei părți, sunt trecute în revistă bulevardele abandonate în faza de proiect. Această parte a cărții se sprijină pe o foarte completă documentare (hărți, planuri, extrase din memoriile de specialitate și din actele și comentariile avizatorilor, descrieri diverse etc.) și oferă cititorului un tablou viu al procesului, de la inițiere până la finalizare. În acest sens, este de reținut subcapitolul final care se ocupă de reglementările constructive, asociate proiectelor și reglementărilor urbanistice respective. Prin seria de acte normative trecute în revistă de autor, practic exhaustiv, se puneau în practică aspectele cu impact maxim asupra comunității, adică cele referitoare la mobilarea acestor bulevarde, a amorselor lor și relația cu țesutul înconjurător.

Capitolul al treilea, *Bulevardele și orașul modern*, face legătura dintre această schemă urbanistică, aparent abstractă, și ansamblul urban, cu toate componentele sale. Se începe prin evocarea mecanismului administrativ, cel care inițiază și reglementează procesul, bazat pe anumite structuri ale Primăriei, pe o legislație specifică și dependent de anumite „con condiționări financiare”, întreg sistemul

evoluând împreună cu demersul respectiv. Subcapitolul următor, B, se ocupă de rolul practic al bulevardelor, grupate tipologic din acest punct de vedere. Autorul insistă, astfel, asupra trecerii de la „artere izolate la sistemul modern de circulație urbană”, prin care orașul București se alinia conceptelor moderne europene și mondiale. Subcapitolul C, *Funcționalitatea și urbanizarea teritoriului urban*, este dedicat efectului creării sistemului de bulevarde, de la „refuncționalizarea teritoriului”, la promovarea unor alte tipuri de intervenții urbane: amenajarea grădinilor publice, relația dintre bulevarde și splai, apariția de noi cartiere (în primul rând, Cotroceni) și terminând cu proiectarea marilor clădiri publice (Parlamentul, Gara Centrală, Primăria). În fine, se ajunge la „constituirea spațiului public” concept care, prin acest proces de modernizare, oferea noi valențe unuia dintre cele mai importante componente ale orașului, esențial în funcționarea optimă a lor, înglobând o anume geometrie a bulevardelor, un anume sistem al piețelor și ajungând astfel să se obțină, prin detalii specifice, o anume estetică urbană. Avem în față, iarăși, un tablou complet și complex al efectelor sistematizărilor succesive, care se constituie într-un ansamblu coerent și permițând intervenții ulterioare, dar care să respecte realitățile deja existente. Între ele, mi se par extrem de importante aliniamentele stradale de arbori, care, în planuri și secțiuni, deveneau parte componentă perfect integrată ansamblului și fără de care ansamblul s-ar fi depreciat substanțial, adică aceleași aliniamente care astăzi cad pradă noii generații de intervenții urbanistice.

Aceste realități sunt prezentate și comentate în capitolul IV, *Realitatea bulevardelor*, conținând procesele de dare în folosință a sistemului de până la Primul Război Mondial, presupunând, în afara calendarului acestui proces, descrierea manierei de realizare și a elementelor definitorii. Ele sunt: calea de circulație propriu-zisă, plantațiile de aliniament, iluminatul public, tramvaiul electric, statuile și grupurile statuare. Asimilarea acestui sistem se referă la efectul asupra terenurilor și proprietarilor, la modul de rezolvare a manifestărilor oficiale și la aspectele generale ale funcționalității noii rețele majore de comunicație. „Formalizarea spațiului public” scoate în evidență noile aspecte estetice născute prin acest proces, în primul rând fronturile de construcții, rezolvarea intersecțiilor, a zonelor verzi etc. Finalul capitolului este dedicat continuării procesului în perioada interbelică, drept reper funcționând „Planul Director de Sistematizare a Municipiului București” din 1935, din care autorul extrage câteva elemente care definesc procesul.

Ultimul capitol, *Bulevardele și influența pariziană* face, în final, dar nu în ultimul rând, relația cu fenomenul similar parizian. Pentru aceasta, autorul întrepinde o foarte utilă recitire a istoriei sistematizării întreprinsă de Baronul Haussmann în relație cu procesul petrecut în București, debarasându-se de numeroasele interpretări false sau exagerate. În acest sens, bazat pe o scurtă discuție dintre doi consilieri (Iatropol și Buescu), în cadrul ședinței de Consiliu din 28 martie 1868, dedicată realizării primului bulevard în București, în care replica finală a ultimului fiind: „D. Iatropol zice că nu vom avea un boulevard ca la Paris. Dar atunci nu înțeleg ce bulevard veți face?”, rezultă cu claritate că „bulevardul parizian” era în acel moment singurul model posibil. Ca urmare, autorul conchide că nu se poate vorbi de o simultaneitate a proceselor; se poate vorbi, însă, despre imensa influență a celui parizian asupra celui care se punea în mișcare în București.

Spre finalul ei, cartea conține, ca anexe, o serie de documente referitoare la câteva dintre bulevardele bucureștene (extrase din procesele-verbale ale ședințelor de aprobare a realizării lor, memorii, corespondență oficială), extrem de importante pentru înțelegerea modului de luare a deciziilor într-o confruntare deschisă în care se exercita actul democratic.

Între anexe, există, evident, o bibliografie consistentă, indici de nume și locuri, sursa ilustrațiilor și abrevierile utilizate.

Închei această scurtă prezentare reluând cele spuse la început și anume referitoare la interesul deosebit pe care ar trebui să-l stârnească această apariție editorială. Ea va fi de neocolit pentru orice nou studiu dedicat Bucureștilor epocii moderne, oferind un corpus informațional perfect alcătuit și probat prin surse diverse. Este, de asemenea, ilustrat impecabil, la aceasta contribuind atât materialul grafic selectat de autor, cât și calitatea deosebită a machetării (arh. Octavian Carabela), precum și modul în care s-a produs redactarea (Eugenia Petre) și întreg procesul de editare, coordonat de Mirela Duculescu. Sunt nume care trebuie reținute, în relația cu ceea ce înseamnă Editura Simetria, în peisajul editorial românesc dedicat arhitecturii și urbanismului autohton.

Teodor Octavian Gheorghiu

LAURENȚIU RĂDVAN (editor), *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI – jumătatea sec. XIX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, 399 p.

Un demers istoriografic foarte interesant pentru cercetarea istoriei urbane din spațiul românesc îl reprezintă apariția în 2014 a volumului de studii editat de Laurențiu Rădvan, profesor în cadrul Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Specializat în istoria urbană, autorul a editat de-a lungul activității sale numeroase volume și a redactat studii în care ilustrează, cu titlu de noutate, aspecte importante ale apariției și evoluției structurilor urbane din spațiul românesc în perioada medievală și pre-modernă.

În *Introducere*, editorul ne înfățișează principalele repere ale volumului de față, câteva date generale ale subiectelor tratate, însoțite de o scurtă prezentare a fiecărui studiu cuprins în lucrare. Din punct de vedere structural, volumul cuprinde un număr de douăsprezece studii ce evidențiază principalele aspecte ale evoluției spațiului urban românesc la trecerea dintre medievalitate și modernitate. Atât prin modalitatea de expunere, cât și prin sursele inedite folosite, aceste studii fac o analiză complexă și amănunțită a civilizației urbane din spațiul românesc între secolele XVI și XIX, din diferite perspective: arheologică, juridică, politică, economică și socială, subliniind importanța temei pe care editorul o propune.

În primul studiu, Ion Tentiuc și Mariana Vasilache punctează lipsa de inițiativă, din perspectiva demersului arheologic, față de cercetarea istoriei vechilor târguri și orașe ce se află în spațiul dintre Prut și Nistru. Doar în cazuri relativ izolate, au fost efectuate cercetări arheologice, în ciuda amplelor lucrări de refacere și reorganizare a infrastructurii în diferitele centre urbane din spațiul enunțat. Cei doi autori prezintă rezultatele săpăturilor arheologice desfășurate în ultimii ani la Chișinău, confirmând atât poziția târgului medieval târziu aflat aici, cât și informațiile privitoare la dezvoltarea social-economică a acestei așezări în trecerea de la epoca medievală la cea modernă. Următorul studiu, redactat de Julia Derzsi, este dedicat istoriei instituționale a micii criminalități din Sibiu secolului al XVII-lea. Autoarea utilizează ca principale surse diferite registre de pedepse consemnate de juzii orașului, care țineau evidența plăților achitate de persoanele condamnate în perioada amintită. Pe baza datelor obținute, Derzsi face o tipologie a cazurilor înregistrate, din care rezultă că judecătoria aplica pedepse pentru diferite infracțiuni, a căror frecvență este însă greu de stabilit datorită informațiilor incomplete. În studiul său, Cristian Apetrei analizează procesul de extragere a sării la Târgu Ocna vreme de două secole, prin cercetarea sa urmărind atât rezultatele obținute în urma acestui proces tehnologic, cât mai ales înțelegerea acestui mecanism. Cercetarea întreprinsă reliefează impactul economic și social al acestui proces în evoluția Târgului Ocna. De asemenea, putem remarca, prin intermediul informațiilor oferite de autor, evoluția breslei șavărilor, numărul membrilor, producția de sare etc.

Textul propus de Gheorghe Lazăr valorifică informațiile importante, ce vin din perspectivă economică și socială, oferite de catagrafia de venituri și cheltuieli a lui Hagi Constantin Malache, negustor din Țara Românească în secolul al XVIII-lea. Valoarea documentului respectiv constă în faptul că ne permite o mai bună înțelegere a mecanismelor economice și ale principalelor aspecte ale vieții sociale din Țara Românească a secolului al XVIII-lea. Într-un alt articol, Mihai-Cristian Amărieș și Ludmila Bacumenco-Pîrnău realizează o sumară analiză a apariției primelor epitropii în Iași secolului al XVIII-lea, majoritatea înființate de către domni. Rolul acestor instituții era să se asigure în legătură cu buna organizare a unor așezăminte religioase, ulterior și a unora laice. Printre edificiile ieșene care au beneficiat de grija unei epitropii s-au numărat mănăstirea și spitalul Sfântul Spiridon sau școlile ieșene. O atenție specială a fost acordată străzilor capitalei Moldovei, prin podirea lor cu bârne și întreținerea lor ulterioară. Interesant este faptul că în componența epitropiilor intrau atât marii boieri specializați în administrație, cât și marii negustori, ceea ce evidențiază o schimbare socială importantă petrecută în epoca fanariotă, prin asimilarea celei din urmă categorii.

Într-un interesant studiu referitor la apariția și evoluția în partea de sud a Iașilor a primului târgușor din Moldova, Nicolina, Laurențiu Rădvan arată că analiza începuturilor și evoluția târgu-

șoarelor de la periferia orașului oferă ocazia deslușirii unor aspecte importante din evoluția așezărilor urbane din Moldova în perioada cuprinsă între cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Acest fenomen a reprezentat un moment interesant din istoria spațiului est-carpatic, mai puțin cercetat, respectivele târguri acoperind cererea existentă în unele regiuni, urmărind împlinirea nevoilor locale de ordin economic. Apariția târgușoarelor a fost mai mult o inițiativă boierească decât domnească, multe dintre târgușoare fiind înființate pe moșii ce aparțineau boierilor. În unele cazuri, cum este cel al Nicolinei, faptul că pământul nu aparținea locuitorilor a afectat pe termen lung dezvoltarea așezării, determinând o mobilitate socială extraordinară.

Aspecte ce țin de istoria medicală, mai precis cercetarea apariției și evoluției unor boli în spațiul românesc, ca și a mijloacelor profilactice folosite pentru stoparea acestora, au fost mai puțin analizate de către autori. În demersul său, Sorin Grigoruță aduce în actualitate impactul pe care l-a avut ciuma asupra orașelor moldovenești și măsurile de prevenire a acestei boli luate de autorități la începutul secolului al XIX-lea. Deseori, aceste măsuri nu aveau efectele dorite, astfel că ciuma se răspândea cu predilecție în mediul urban. Treptat, pe fondul ocupației rusești, acțiunile de combatere a bolii și de stingere a focarelor existente aveau să dea roade, cu toate că încă s-au folosit mijloace empirice. Studiul realizat de Marius Chelcu ia în discuție orașul Tecuci, al cărui teritoriu a trecut de-a lungul secolelor XVII–XVIII din folosința locuitorilor în stăpânirea unor mănăstiri sau boieri prin deciziile domnilor Moldovei. Deși Tecuciul se numără printre vechile centre urbane ale țării, din punct de vedere al stăpânirii teritoriului urban se aseamănă mai mult cu târgurile noi, înființate de boieri. Marius Chelcu publică cu această ocazie și o interesantă catagrafie ce cuprinde înșirarea locurilor de case și dughene, mahalale și grădini din Tecuci, care se aflau în proprietatea mănăstirii Sfântul Proroc Samoil din Focșani, material documentar folositor istoricilor interesați de înfățișarea edilitară a acestui oraș la început de secol XIX.

Demersul lui Bogdan Mateescu vine să lămurească unele aspecte de ordin social și demografic, puțin abordate, inclusiv la nivelul noilor metodologii, în literatura noastră istorică. Având ca principală sursă recensământul din Țara Românească realizat în 1838, autorul analizează compoziția familiei și a menajului din unele târguri ale Țării Românești din județele Prahova și Săcuieni. Concluziile studiului arată preponderența menajelor mononucleare și numărul mic de persoane din cadrul menajelor, caracteristică pentru Europa de la acea vreme. În târguri și orașe, unități mai variate din punct de vedere social decât satele, întâlnim menaje fără structuri familiale sau mononucleare extinse. Alte date interesante arată o diferență a mediei de vârstă la căsătorie între parteneri, mai mare la oraș decât la sat, modelul acesta de căsătorie fiind specific Europei de Est. Se observă, totodată, o variație a indicatorilor în funcție de categoria socio-profesională, reieșind diferențe mari între negustorii care trăiesc în menaje mai numeroase decât media și plugarii ce alcătuiesc menaje mononucleare.

Epoca modernă a reprezentat o perioadă de transformări atât la nivelul societății, cât și în planul mentalităților și moravurilor, fapt care a influențat în profunzime civilizația urbană românească. Prin analiza pe care o întreprinde în studiul său, Constanța Vintilă-Ghițulescu subliniază schimbările produse în epocă din diferitele perspective ale vieții sociale: modul de petrecere a timpului, la nivel comportamental, vestimentar etc. Citând documentele din epocă, autoarea ne înfățișează peisajul urban ce caracteriza perioada respectivă, cu iz oriental, dar și occidental, de modernitate. Treptat, în societatea urbană își fac loc noi maniere, metode și reguli de comportament, aduse aici în special de boierii școliți în Occident.

Orașele reprezintă entități aflate într-o continuă transformare, atât la nivel edilitar, cât și demografic. La o astfel de concluzie a ajuns Dan Dumitru Iacob, care prezintă efectele adoptării Regulamentului Organic la 1832 asupra modernizării urbane din spațiul românesc. Printre principiile urbanistice prevăzute în acest act normativ se numără: limitarea perimetrului localităților, valorificarea estetică a spațiului public sau regularizarea rețelei stradale. Un proiect important este pus în aplicare de administrația urbană prin înființarea piețelor civile și modernizarea piețelor comerciale, unul dintre exemple fiind întâlnit – și analizat de autor – chiar în orașul Iași. Mai exact, este vorba despre formarea mai multor piețe cu un important rol comercial în vecinătatea mănăstirii Sfântul Spiridon. Autorul arată totodată că respectivul proces a fost îndelungat și anevoios, deoarece estetica dotărilor edilitare a fost sacrificată din rațiuni funcționale. Tot la aspectele particulare ale dezvoltării

urbanistice din Moldova după adoptarea Regulamentului Organic face referire și ultimul studiu al acestui volum. Având la bază surse documentare inedite, Silviu Văcaru evidențiază măsurile de reconstrucție și sistematizare a unor localități urbane din Moldova în urma calamităților abătute asupra acestora, cum s-au adoptat primele decizii privind alinierea și lărgirea străzilor, pavarea acestora, construirea diferitelor case proiectate de către arhitecți și deschiderea unor grădini publice etc. Din păcate, adesea aceste măsuri s-au adoptat și aplicat cu mare dificultate, din cauza opoziției populației și chiar a autorităților locale.

Prin subiectul luat în discuție și perioada la care face referire, volumul editat de Laurențiu Rădvan reprezintă o apariție interesantă și totodată necesară în istoriografia românească. Cu toate că studiile reunite în acest volum par să cuprindă teme diferite de cercetare, prin sursele și informațiile oferite sunt acoperite mai multe aspecte ale evoluției civilizației urbane la trecerea de la medievalitate la modernitate. Acest reper istoriografic constituie un nou punct de plecare în cercetarea ulterioară a civilizației urbane din spațiul românesc.

Andrei Melinte

LIDIA GROSS, *Bresle și confrerii sau despre pietatea urbană în Transilvania medievală (secolele XIV–XVI)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, 266 p.

Prin volumul de față, Lidia Gross readuce în discuție o temă consacrată în istoriografia românească, într-o măsură importantă, tocmai de ea însăși: cea a pietății medievale urbane din Transilvania. Reluând o serie de idei și probleme cu care se confrunta în lucrările sale anterioare – cea mai însemnată realizare fiind cartea *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV–XVI)*, apărută în două ediții¹ –, autoarea încearcă reconstruirea unor aspecte ale vieții religioase a cetățeanului prin câteva exemple tipice de manifestare a acesteia.

Cartea cuprinde șase studii distincte, axate pe teme și aspecte diferite ale devoțiunii religioase caracteristice epocii, exprimate prin donații pioase și dorința de mântuire prin devoțiunea individuală, respectiv prin practicarea unui model de viață creștină prin intermediul confreriilor religioase și profesionale, meșteșugărești. Analizând probleme de care s-a ocupat în decursul carierei sale (două studii din cele șase, fără anexe documentare, adăugate aici, și într-o formă mai puțin elaborată, fiind publicate deja în altă parte), autoarea reia și dezvoltă, în cartea de față, pe baza unor date noi, unele aspecte ale vieții religioase cetățenești din Transilvania medievală.

Primele două studii ale volumului sunt consacrate prezentării a două testamente. Cu toate că nu aparțin, în modul strict, tematicii anunțate de titlul volumului, ele sunt relevante pentru formele și expresiile de manifestare a pietății în mediul urban, introducând cititorul în înțelegerea practicilor religioase din timpul respectiv.

Într-o primă abordare, autoarea oferă lectura unui testament întocmit de o reprezentantă a înaltei societăți cetățenești, doamna Ursula Meister Paulin, din Bistrița. Cu toate că testamentul este cunoscut istoriografiei (fiind publicat de Friedrich Müller în lucrarea sa cu titlul *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, apărută la Sibiu, în 1864 și republicată, în 1986, la București), în lucrarea de față, Lidia Gross se angajează să-l interpreteze în amănunt, punând în valoare conținutul bogat în informații al documentului prin analiza problemelor privitoare la dimensiunea spirituală și emoțională a lăsamântului unei femei din epoca respectivă. Fiind membră a unei familii importante și influente din Bistrița, îmbogățită din comerț și din exploatarea minelor din Valea Rodnei (familia Eiben), doamna Ursula devine subiect al unui studiu consacrat manifestării devoționale specifice pietății catolice: trăirea religioasă prin practicarea pietății individuale. Moștenirea ei a reprezentat acele mari donații care au stat

¹ Lidia Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV–XVI)*, (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană și Editura Grinta, 2004); Gross, *Confreriile*, ediția a II-a, revăzută și adăugită (Cluj-Napoca: Argonaut, 2009).

la întemeierea avutului organizațiilor ecleziastice și caritabile din oraș, oferind un tipar pentru înțelegerea manifestării dorinței de mântuire a omului credincios. Pentru a înlesni înțelegerea întinderii acestui patrimoniu succesoral, Lidia Gross a întocmit și un tabel cu instituțiile și persoanele care apar ca legatari, indicând bunurile mobile și imobile, respectiv sumele de bani lăsate lor. Principalii beneficiari ai bunurilor testate de doamna Ursula erau capela Sfânta Dorothea din Biserica parohială Sfântul Nicolae din Bistrița (identificată de Lidia Gross), al cărui drept de patronat și-l exercitase testatoarea, respectiv capitlul. Alături de acestea, erau înzestrate cu donații bogate numeroase alte instituții ecleziastice și așezăminte ospitaliere din oraș.

Un alt testament analizat de autoare este cel al unui personaj care a jucat, se pare, un rol aparte în istoria zbuciumată a Bistriței din anii treizeci ai secolului al XVI-lea: testamentul lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu (din 1531). Cu toate că este vorba despre un testament al unui mic nobil, necunoscut, printre beneficiarii lăsamântului se regăsesc importante instituții și organizații ecleziastice și caritative ale orașului Bistrița. Studiul acordă atenție atât beneficiarilor acestui lăsamânt cât și persoanei testatorului, redând în anexă textul actului în limba latină, respectiv un registru cu lista cheltuielilor făcute, conform dispozițiilor exprimate în testament, pentru organizarea funeraliilor. Acest testament al lui Thomas Jo se distinge și prin faptul că este unul dintre puținele lăsaminte nobiliare din Transilvania care erau consemnate de către un notar public. Cele două documente, testamentul și registrul cu lista cheltuielilor făcute odată cu organizarea funeraliilor, oferă singurele informații despre această persoană. Thomas Jo era un apropiat al lui Ștefan Werbőczy, cancelarul regelui, fiind familiarul acestuia, și care a primit pentru serviciile militare credincioase prestate stăpânului său, numirea de castelan și intendent al cetății Ieciu (Wetsch, Brâncovenești, astăzi în județul Mureș; Lidia Gross rectifică, aici, greșeala perpetuată de istoriografie, maghiară și română deopotrivă, care confundă localitatea Wetsch cu Idecu de Jos). Constând mai ales din bani și animale mari (în special cai, și fără indicarea unei moșii dobândite de testator), lăsamântul lui Thomas Jo are o importanță deosebită din punctul de vedere al problemei abordate de autoare, testatorul dispunând ca o parte semnificativă a patrimoniului său succesoral să revină bisericii parohiale Sfântul Nicolae din Bistrița, unde urma să fie înmormântat, și să se facă donații însemnate pentru spitale, mănăstiri, săraci și cerșetori. În afară de aceasta, testamentul cuprinde și manifestarea ultimei dorințe a defunctului privitoare la organizarea funeraliilor. Comparând dispozițiile testamentului cu lista de cheltuieli, Lidia Gross reușește să identifice elementele ceremoniei și ritualului de înmormântare: pregătirea trupului celui mort și a mormântului, cortegiul funerar, slujbele religioase, donații pentru suflet, pomana săracilor, la fel și rolul și contribuția persoanelor participante la funeralii. Autoarea prezintă apoi împrejurările în care a murit testatorul. Dat fiind faptul că Thomas Jo a murit de ciumă, în casa bărbierului din Bistrița, imediat după întocmirea testamentului, se pune problema mentalității privitoare la cum se raportau oamenii din Evul Mediu la moartea subită, survenită în timpul unei epidemii. Lidia Gross vede în atitudinea manifestată de bistrițeni față de un „străin”, bolnav de o boală incurabilă gravă, expresia unui comportament creștin și evlavios. Astfel, orășenii nu-l izolau și nu-l alungau pe omul bolnav din oraș, ci îi asigurau un tratament demn, înmormântarea cu onoare a defunctului reprezentând o acțiune caritabilă constantă a societății medievale, realizată de comunitatea orășenească, prin intermediul confreriilor „exilaților” (autoarea referenându-se, în acest loc, la exemplele altor orașe din Transilvania, la confreriile Corpus Christi din Sibiu și Sfânta Ecaterina din Cluj). Deoarece printre beneficiarii testamentului se regăsesc două persoane importante pentru evenimentele care marcau istoria Bistriței, și anume Thomas Wallendorf, judele orașului, respectiv stăpânul testatorului, Ștefan Werbőczy, cancelarul regelui Ioan I. Zapolya, Lidia Gross presupune că relația testatorului Thomas Jo cu aceste două persoane nu era lipsită de interes. Datele cuprinse în testament, coroborate cu evenimentele care marcau istoria orașului în primele decenii ale secolului al XVI-lea, fac verosimilă identificarea lui Thomas Jo ca fiind tocmai persoana de legătură între judele superior al Bistriței și cancelarul regelui, fiind angajați politic amândoi de partea partidei lui Zapolya, în lupta pentru tron cu Habsburgii.

Un alt subiect dezbătut în volumul de față este consacrat Confreriei Rozariului din Bistrița. „Descoperit” întâmplător într-un fond al arhivei orașului Bistrița care conține diferite cărți de socoteli din secolul al XVIII-lea, registrul acestei confrerii, ținut pentru anii 1525–1544, atestă existența unei asociații religioase cu totul particulare în orașele din Transilvania. Acest document reprezintă, totodată, un izvor istoric unic pentru cunoașterea societății orășenești din Bistrița în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Pe seama informațiilor cuprinse în registru, autoarea a încercat conturarea profilului spiritual și prosopografic al acestei confrerii, publicând textul registrului și, într-un tabel, lista membrilor confreriei între anii 1525 și 1536. Constituită la sfârșitul secolului al XV-lea ori la începutul celui următor, Confreria Rozariului din Bistrița a existat până la mijlocul veacului al XVI-lea. Înfăptuită după modelul confreriilor din Europa, apărute în a doua jumătate a secolului al XV-lea cu sprijinul dominicanilor observanți, confreria din Bistrița a continuat tradiția devoțiunilor fundamentate pe *Psaltimea mariană* prin rugăciuni meditative și sărbătorirea Sfântei Fecioare Maria (șapte săbători, Visitatio, Annunciatio, Purificatio, Conceptio, Nativitatis, Assumptio, Maria de Nive). Asociația din Bistrița a constituit o ramificare a mișcării pornite din orașul german Köln și răspândite în orașele europene pe o arie largă, în Italia, Germania, Polonia și, în general, în Europa Centrală. O confrerie a Rozariului poate fi identificată în regatul maghiar, în afară de cea existentă la Bistrița, doar la Cașovia (Slovacia, 1522). Confreriile Rozariului din Europa aveau, în mod fundamental, un caracter universal, relația dintre membri fiind realizată prin recitarea repetată a *Psaltimei mariane*. Asociația din Bistrița, însă, a prezentat trăsături locale, membrii săi fiind recrutați, se pare, doar din Bistrița. Lidia Gross marchează și o altă distincție a confreriei din orașul transilvănean, și anume: componența exclusiv laică a acesteia. Pe baza registrului, autoarea enumeră, în total, 176 de nume ale celor înscriși între anii 1525 și 1536, reprezentând persoane provenite din familii simple de meșteșugari și ale patriciatului deopotrivă (exponenții acestei pătri sociale, soții, fiice, văduve, fiind identificate de autoare pe baza literaturii de specialitate reprezentative pentru istoria socială a orașului).

Ultimele trei subiecte dezbătute în cartea de față, potrivit cu cele menționate în titlul cărții, sunt consacrate prezentării confreriilor profesionale sau meșteșugărești din marile centre urbane transilvane ale Evului Mediu târziu. Cea mai cuprinzătoare descriere este aceea a confreriilor meșteșugărești din secolele XIV–XVI. Urmărind diferențele dintre bresle și confrerii pe baza caracterului lor religios, autoarea confirmă punctul de vedere admis de către istorici, în general, potrivit căruia deosebirea între cele două forme de asociație este, adesea, greu de realizat. Totuși, autoarea constată că diferența între bresle și confrerii stă în faptul că, atâta vreme cât breasla, reunind meșteșugarii dintr-o specialitate, împlinește sarcini religioase și caritative doar colateral, în cadrele în care desfășoară și alte activități de ordin profesional, economic, politic și militar, confreriile sunt asociații voluntare și deschise tuturor, activitatea lor fiind consacrată devoțiunii patronului spiritual, carității și pietății. Existența breslelor era confirmată de autoritatea mireană, iar cea a confreriilor, de o autoritate ecleziastică. Analizând caracteristicile înființării și specificității lor, Lidia Gross susține că asociațiile profesionale din Transilvania urmăreau evoluția organizațiilor corporative din Ungaria medievală, persistând o coexistență strânsă a *breslelor* și a *confreriilor*, atât în privința terminologiei obișnuite, folosite în documente, cât și în cea a atribuțiilor acestor instituții. Esența a ceea ce au însemnat confreriile profesionale sau meșteșugărești este dată de faptul că aceste confrerii de meserii organizau viața religioasă a breslei (prin rugăciuni comune pentru defuncți, sprijinul acordat membrilor săraci, văduvelor, orfanilor și bolnavilor etc.) fără ca ele să reprezinte o „dublare” a breslei: o breaslă putea să aibă mai multe confrerii, iar o confrerie putea să cuprindă reprezentanții mai multor meșteșugari. Autoarea presupune că, după caz, înființarea de confrerii preceda breslele, atribuțiile exclusive în sfera spiritualului reprezentând primul liant între meșteri. În această ordine de idei, autoarea identifică două confrerii din Cluj: *Confreria măcelarilor Sfântul Arhanghel Mihail* (1442), respectiv *Confreria Sfânta Fecioara Maria a tăbăcarilor din oraș* (1448, atestată în 1465 și sub denumirea de *Confreria tăbăcarilor*). Aceste asociații se manifestau mai întâi în sfera spirituală, integrându-se aceluși tip de

confrerii meșteșugărești care cunoaștea în Ungaria medievală un mare avânt pe parcursul secolului al XV-lea, explicat atât prin imitarea modelului german, cât și prin dezvoltarea concomitentă a activităților economice urbane. Pe lângă aceste organizații, Lidia Gross identifică și acele confrerii care erau „substitute” ale breslor, fiind strâns legate de acestea, și care organizau viața religioasă a breslei prin propagarea participării la slujbe, onorarea sfântului patron prin întreținerea lumânărilor la altar, sărbătorirea zilei sfântului prin slujbe religioase speciale, liturghii și procesiuni solemne la care membrii confreriei participau cu stindarde, candelă și alte podoabe. Acest tip de asociație era caracteristic pentru o serie de confrerii din Cluj în ultimul sfert al veacului al XV-lea (*Confreria Sfântul Ladislau a meșterilor fierari*, *Confreria Sfântul Spirit a meșterilor țesători*, *Confreria Celor Zece Mii de Martiri a meșterilor pantofari*, *Confreria Sfântul Francisc a breslei arcarilor, șelarilor, curelarilor și Confreria meșterilor de scuturi, tolbe și săgeți*, *Confreria Tuturor Sfinților*). În orașele Sibiu, Brașov și Bistrița, asemenea confrerii sunt greu de identificat pe baza surselor. În schimb, în aceste orașe, rolul breslei prevala în organizarea activităților religioase. Regulile regăsite în statutele de breaslă conțin deseori referiri la cinstirea unui sfânt patron și a altarului închinat acestuia, dar aceste reguli – în cazul breslelor sibiene, de exemplu – sunt mai rare decât prevederile de ordin profesional. De asemenea, în aceste orașe, existența unor „fraternități” religioase, alături de bresle, nu poate fi susținută cu certitudine. Lidia Gross presupune existența unei confrerii meșteșugărești în cadrul breslei pictorilor, tâmplarilor și sticlărilor (breasla având un statut din 1520) din Sibiu, întemeiată pentru devoțiunea Sfântului Luca Evanghelistul și participarea la funeralii, patronul tutelar fiind regăsit ca atare și la breasla similară din Brașov (1523). Pornind de la informații referitoare la îngrijirea unor altare de către bresle, autoarea admite existența unei confrerii și pe lângă breasla aurarilor (Sfântul Eligiu), a postăvarilor (altarul Sfântul Nicolae, cca 1500), a țesătorilor (altar neprecizat, statute din 1541) din Sibiu. Autoarea susține că după adoptarea Reformei, conceptul de fraternitate sau confraternitate a căpătat un alt sens, fiind asociat comunității spirituale a credincioșilor, definind o conexiune lăuntrică între comunitatea profesională și cea religioasă, în cadrele noii Biserici.

După modelul tradițional al asociațiilor din Vestul Europei și din Germania, existau în orașele transilvănene și alte asociații care funcționau pe bazele unei confrerii profesionale, și anume, *fraternitățile* sau *frățiile calfelor*. Volumul de față tratează într-un studiu separat problema *asociațiilor de calfe*, arătând diversitatea formelor de manifestare a acestora, în funcție de particularitățile locale. *Asociații* sau *fraternități ale calfelor* s-au format în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în cele mai mari centre meșteșugărești. Autoarea reușește să identifice, pentru perioada premergătoare Reformei, *cinci fraternități ale calfelor din Brașov* (cea a *pantofarilor*, instituită în 1463; a *blănarilor* din 1468; a *croitorilor* din 1476; a *fierarilor* din 1478; a *țesătorilor* din 1481) una în Sibiu (a *pantofarilor* din 1484), una la Cluj (a *croitorilor* din 1502), una la Saschiz (*fraternitatea pantofarilor* din 1508). Constituit din inițiativa calfelor și cu acordul unei instituții ecleziastice, aceste fraternități se caracterizează prin promovarea cultului unui sfânt și a mântuirii sufletești, sub patronajul bisericii parohiale sau al unui convent religios. Cu un caracter preponderent corporatist, fraternitățile aveau o structură de organizare bine definită, reglementată în amănunt de statutele lor de funcționare. În aceste statute erau consemnate drepturile și obligațiile membrilor, regulile privitoare la gestiunea asociației, norme de conduită, menite să reglementeze comportamentul calfelor atât în interiorul frăției, cât și în afara ei. Totodată – după cum constată Lidia Gross –, fraternitățile nu reglementau, poate doar superficial, relația profesională a calfelor cu meșterii (cum ar fi durata zilei de lucru, formele de plată etc.), scopul acestor asociații fiind, în primul rând, întărirea credinței membrilor și mântuirea sufletului printr-o viață exemplară.

Continuând ordinea ideilor despre pietatea medievală și rolul confreriilor religioase și profesionale, meșteșugărești, în promovarea devoțiunilor specifice epocii, autoarea dedică ultimul studiu al volumului Confreriei Sfântului Ioan, cu centrul la Sibiu. Această fraternitate, constituită de către calfele de pantofari din Sibiu, în a doua parte a secolului al XV-lea, se încadrează, după părerea autoarei, la granița dintre cele două tipuri confraternale: cel profesional și cel devoțional, membrii ei

fiind recrutați dintr-o arie largă, care depășea teritoriul Transilvaniei voievodale și care îi includea și pe meșteri, împreună cu soțiile lor, meșteri și calfe din alte meserii, artiști, notari, înscrși alături de familiile lor. Aceste caracteristici îi conferă asociației un caracter particular în Transilvania. Autoarea explică numărul mare al membrilor din această fraternitate (redând la sfârșitul capitolului și tabelul cu membrii fraternității pentru anii 1484–1508) nu doar prin mobilitatea calfelor, în special prin călătoriile întreprinse în anii de ucenicie cu scopul învățării meseriei, ci și prin dorința lor de a aparține unei fraternități.

Volumul de față este completat de un scurt rezumat al problemelor prezentate, redactat în două limbi, germană și engleză, respectiv un indice onomastic și toponimic amplu și exact. Semnalăm faptul că sunt frecvente greșelile de dactilografiere, ceea ce poate fi pus și în seama editurii. Deranjează în lectura textului folosirea frecventă a barelor de împărțire (*slash*-uri) în desemnarea ideilor, dar prin care se surprinde încercarea autoarei de a găsi sensurile exacte ale conceptelor, de a reflecta și de a se raporta, în mod sincer, la problemele expuse în carte.

Prin noua sa carte, Lidia Gross, întregeste cunoștințele despre viața religioasă citadină din Transilvania medievală. Integrând formele tipice ale manifestărilor devoționale specifice epocii din orașele transilvănene în sfera proceselor mai largi din spațiul, cu precădere, central-european, german, ea arată că societatea orașenească din această parte a Europei, prin organizațiile și instituțiile ei specifice, parcurgea, în principiu, același drum, în căutarea mântuirii, ca și lumea vestică. Cu toate că volumul de față oferă mai degrabă o culegere de studii scrise pe marginea unor aspecte legate de tema devoțiunii religioase medievale, prin dimensiunea problematicii și prin abordarea acesteia, autoarea propune o introspecție a vieții creștine și a celei cotidiene, orașul medieval dobândind noi semnificații din această perspectivă.

Julia Derzsi

EDMUND DE WAAL, *Iepurele cu ochi de chihlimbar. O misterioasă moștenire de familie*, Polirom, Iași, 2014, 420 p. (cu ilustrații în text)

Primirea unei moșteniri poate fi o bucurie, o responsabilitate sau o povară. Poți moșteni de la generația din care te-ai născut case, bani, proprietăți. Poți primi doar obiecte simbolice. Poți moșteni boli, datorii sau doar amintiri. Autorul cărții prezentate aici a fost unul norocos: a moștenit o colecție și a câștigat trecutul familiei sale, pe care nu-l (prea) cunoștea.

Punctul de plecare pare simplu: un unchi, fratele bunicii, a lăsat moștenire nepotului preferat o colecție alcătuită din mici obiecte japoneze (mai exact, 264 de *netsuke*¹). Din călătoria moștenitorului² pe urmele colecției, prin locurile unde a fost păstrată de proprietarii anteriori, după ani de lecturi și căutări în arhive, biblioteci și muzee, a rezultat o istorie interdisciplinară întinsă pe două secole, de-a lungul a cinci generații de (bancheri) Ephrussi. Biografia unei familii care a trăit pe trei continente este în același timp o călătorie prin istoria artei Japoniei secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, a Franței picturii impresioniste și a Vienei interbelice. Este o posibilă istorie a colecționării și colecționarilor, a colecțiilor

¹ Mici sculpturi de câțiva cm, realizate migălos din diferite materiale (lemn, fildeș, nuci, dinți, oase ș.a.m.d.) care au servit în perioada Edo (1615–1868) ca accesorii decorative și funcționale pentru *obi*-urile kimono-urilor bărbaților japonezi. Vezi, de exemplu, Terry Satsuki Milhaupt, *Netsuke: From Fashion Fobs to Coveted Collectibles*, la http://www.metmuseum.org/toah/hd/nets/hd_nets.htm

² Edmund de Waal n. 1964 este un artist englez, profesor de ceramică la Universitatea din Westminster și scriitor, fiul decanului catedralei de Canterbury. Bunicii paterni au fost adevărați „cetățeni europeni”. O evreică născută la Viena și un protestant din Amsterdam s-au stabilit în Marea Britanie după ce s-au căsătorit într-o biserică anglicană din Paris și au locuit în Franța, Italia și Elveția.

particulare și a celor muzeale, dar și o incursiune în trista istorie din vremea celui de-al Doilea Război Mondial, cu puseurile de antisemitism, naționalism și excese, cu exil, sărăci(r)e și moarte. Este o istorie a evreilor, o istorie a vieții private a unei familii bogate de bancheri întreprinzători. Este a istorie a educației în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, o istorie culturală a Europei, cu personalități ca Charles Ephrussi³, modelul lui Marcel Proust pentru Swann și „tatăl” colecției de *netsuke*, sau ca puternica și învățata Elisabeth Ephrussi⁴, prietena lui Rainer Maria Rilke și bunica autorului cărții. Este, mai ales, o istorie a orașenilor, a domnilor educați și a doamnelor elegante, a moravurilor, a vieții publice și a celei private. Toate acestea s-au întâmplat într-un decor și într-un mediu aproape exclusiv urban. Cu excepția unor rare pasaje de amintiri în legătură cu timpul liber, când sunt amintite reședințe retrase, adesea anonime, doar după 1940 unele dintre personajele noastre se desfășoară în afara spațiului urban.

Sunt multe detalii urbanistice și despre arhitectura reședințelor proiectate și construite de la fundație, în Paris, Viena și Odessa, dar și a celor „de împrumut” de la Tokio. Sunt toate clădiri elegante, aristocratice, ca și proprietarii lor. Palatul din Paris (Rue de Monceau, n° 81) – fostă reședință particulară și sediu de afacere, actualul hotel Ephrussi – și palatul din Viena (Ringstrasse, colț cu Schotengasse) – fostă reședință a familiei și actual sediu de bancă – au fost construite în 1871, în două capitale europene aflate în plină reconstrucție. Așadar, cartea pune la un loc fragmente din istoriile Odesei, Vienei și Parisului în Europa și, într-o bună măsură, a orașului japonez Tokyo.

Nu intenționez să „povestesc” cartea, nu doresc să intru în detalii, pentru a nu deconspira surprizele (și sunt mai multe de-a lungul poveștii) și pentru a nu strica plăcerea lecturii celor care vor alege să o citească. Totul începe pe la jumătatea secolului al XIX-lea, cu Charles Joachim Ephrussi, care a transformat, la Odessa, mica afacere cu cereale a familiei într-una europeană, devenind cel mai mare exportator de cereale din lume. Și-a trimis fiii la Viena și Paris, unde au construit o viață prosperă și interesantă, întreruptă de Al Doilea Război Mondial, ale cărui evenimente și urmări au împrăștiat familia în lume. Și totul se încheie cu Edmund de Waal, autorul lucrării.

Prima ediție a apărut în 2010, în două variante: Edmund de Waal, *The Hare with Amber Eyes: A Hidden Inheritance*, Chatto & Windus, Great Britain, 2010 și Edmund de Waal, *The Hare with Amber Eyes: A Family's Century of Art and Loss*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2010. Este o carte premiată (2010: Costa Book Award pentru biografii și Galaxy National Award pentru noul scriitor al anului; 2011: ALA Notable Books și Ondaatje Prize – The Ireland Royal Society of Literature), care a stârnit valuri de simpatie și despre care s-a scris mult. Poate prea mult, ar spune autorul său, un ceramist renumit, care – se spune – lucrează admirabil porțelanul; primii 25 de ani de activitate a lucrat doar ceramică funcțională, acum realizează mai ales instalații, expunând în toată lumea.

În traducerea Ioanei Aneci, cartea a apărut în România la editura Polirom, în anul 2014. Este structurată cronologic, pe urmele micilor *netsuke*, al căror traseu de călătorie a fost urmat și de autor: *Prefață* (p. 11–31); *Partea I* (p. 33–136): *Paris, 1871–1899*; *Partea a II-a* (p. 137–275): *Viena – 1899–1938*; *Partea a III-a* (p. 277–337): *Viena, Kövesces, Tunbridge Wells, Viena, 1938–1947*; *Partea a IV-a* (p. 339–383): *Tokyo, 1947–1991* și *Coda* (p. 397–411): *Tokyo, Odessa, Londra, 2001–2009*.

Am citit cartea lui Edmund de Waal dintr-o răsuflare, în urmă cu câteva luni. Am mai citit și altele de atunci, însă gândul mi-a rămas la aceasta, retrăind aspecte și senzații din timpul lecturii. Anumite pasaje m-au făcut să mă documentez despre locuri, oameni, curente artistice și evenimente

³ Charles Ephrussi (1849–1905) a fost un cercetător și istoric al artei, autorul primei biografii a lui Dürer. Mecena și comanditar, a fost mai întâi redactor, apoi redactor șef al revistei pariziene *Gazette des Beaux-Arts*. Vezi, printre altele, Charles Ephrussi, în *Dictionary of Art Historians*, la <https://dictionaryofarthistorians.org/ephrucc.htm>

⁴ Elisabeth Ephrussi (1899–1991) a fost prima femeie doctor (în drept) de la Universitatea din Viena. A studiat Dreptul, Filozofia și Economia, dar a scris și poezii.

istorice. Am recitit-o și apoi am hotărât să o recomand, prin intermediul acestor rânduri, colegilor mei de breaslă. Dacă această prezentare nu a convins, poate o va face chiar autorul: „Am petrecut ultimii câțiva ani scriind o carte foarte personală. Este biografia unei colecții și biografia familiei mele. Este istoria ascensiunii și declinului unei dinastii evreiești. Este [o carte] despre pierderi și diaspora, despre supraviețuirea obiectelor”⁵.

Anda-Lucia Spânu

**TOADER POPESCU, *Proiectul feroviar românesc (1842–1916)*,
Editura Simetria, București, 2014, 294 p.**

Cartea datorată colegului arhitect Toader Popescu este adaptarea pentru tipar, cu completări și modificări, a tezei sale de doctorat, *Proiectul feroviar românesc. Ipostaze spațiale și culturale ale modernizării în planificarea și funcționarea căilor ferate în perioada 1842–1916*, coordonată de prof. dr. arh. Ana Maria Zahariade și susținută în cadrul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, în decembrie 2012. Am precizat această filiație pentru că este important de constatat că există în cadrul Universității respective, în speță Departamentul de Istorie și Teorie „Sanda Voiculescu”, o veritabilă „școală de cercetare” a istoriei urbanistice și arhitecturale românești, care scoate la lumină, pas cu pas, de 15–20 de ani, episoade importante ale acestor procese. Sunt sondate atât etapele mai vechi, antice și medievale, cât și cele recente, insuficient cunoscute, prelucrate și integrate marilor istorii continentale. Subiectele doctorale (acestea interesează aici în primul rând), pot fi grupate cronologic și teritorial, acoperind tematici de la cele administrativ-urbanistice, tratând programe diverse de arhitectură, arhitecți, până la amenajarea teritoriului și infrastructură. Numeroase dintre aceste studii doctorale au devenit relativ rapid cărți publicate la edituri prestigioase.

Seriozitatea și amploarea procesului descris mai sus m-au făcut să încerc, în câteva numere ale revistei „Historia Urbana”, să-l prezint fragmentar, spre beneficiul celor interesați. Revenind la subiectul nostru, trebuie spus că această pereche – doctorat și carte – este perfect integrată programului respectiv, cu atât mai mult cu cât investighează nu numai derularea procesului general de realizare a rețelei naționale de căi ferate, ci, mai cu seamă, implicațiile sale urbanistice, arhitecturale și culturale. Altfel spus, autorul are în vedere toate nivelurile, straturile și componentele procesului, dar scoate cu precădere în evidență consecințele sale asupra dezvoltării urbane, constatând că gara și instalațiile sale devin, de la bun început, un important pol urbanistic, dublându-l pe cel al centrului propriu-zis. De asemenea, îl privește ca un proces social și cultural, modelând mentalități și intrând rapid în obișnuințele cotidiene ale românilor.

În cuvântul său introductiv (*De la gară spre lume*), Ana Maria Zahariade începe prin a evalua într-un mod asemănător performanțele științifice ale Departamentului lor (ambii fac parte din el), evocând câteva reușite certe și antecedentele lor. De asemenea, schițează în câteva pagini, schema de cercetare a lui Toader Popescu și calitățile demersului său, considerând că această carte reprezintă „[...] un capitol de istorie de neocolit pentru arhitecți și urbaniști, dar și o lectură captivantă pentru oricine vrea să înțeleagă mai multe despre societatea românească” (p. 9).

Pornind de la aceste evaluări lapidare dar consistente, ale fostei îndrumătoare de doctorat (prin aceasta în perfectă cunoștință de cauză), voi încerca, în cele ce urmează, să fac o scurtă descriere, comentată, a conținutului cărții, în scopul unei informări preliminare și stârnirii interesului viitorilor cititori.

Debutul cărții, *Introducere*, prezintă argumentele alegerii temei, obiectivele și metoda ce va fi utilizată, apoi structura propusă și sursele pe care s-a sprijinit cercetarea. Încă de la început, textul concis și exact informează cititorul ce tip de produs științific are în față și îl ajută să înțeleagă motivele și elementele de bază ale studiului. Remarc cu plăcere faptul că premisele „teoretice” se sprijină pe un tip de literatură și o terminologie „operațională”, opțiunea autorului ocolind sofisticatele și stufoasele dez-

⁵ <http://www.edmunddewaal.com/writing/the-hare-with-amber-eyes/about-the-book/essay/>

bateri teoretice și filosofice întâlnite frecvent în aceste tipuri de demers, în indiferent ce tip de cercetare. Am urmărit, apoi, grija cu care autorul își selectează sursele, precum și bogăția și diversitatea lor, primare și secundare, unele investigate ca atare pentru prima oară în România. Celor străine li se adaugă cele autohtone, de neocolit în acest tip de demers, autorul remarcând faptul că, întârziată fiind față de istoriografia occidentală (engleză, franceză sau germană), cercetarea românească a mers (cu foarte puține excepții) pe tipologia „istoriei ingineresti” de profil. Este unul dintre motivele pentru care autorul extinde investigația asupra urbanisticii (planificării spațiale), arhitecturii și socio-culturalului.

Partea întâi, *Teritoriul*, are mai multe subcapitole. Primul, scurt dar consistent (*Construind „spațiul-națiune”*), este o privire de ansamblu asupra procesului de constituire, în paralel, a noului stat-națiune („Principatele Române Unite” devenite ulterior „Regatul (mic) al României”) și a organizării sale teritoriale. Bazat pe constatarea: „Calea ferată «domesticește» teritoriul și îl adaptează rigorilor unei lumi noi”, demersul își sprijină argumentația pe cazurile similare din restul Europei Occidentale, dar și din Statele Unite, Rusia, Imperiul Otoman, în care calea ferată este utilizată ca instrument politic pentru unificări politice și construcții/consolidări ale națiunilor, cuceriri și expansiuni teritoriale (inclusiv în acțiunea de colonizare), centralizări ale statelor, polarizări teritoriale, majoritatea devenind suportul trimfului capitalismului și economiei „de piață”, precum și modernizării societății în ansamblul ei.

Aceste constatări generale îl obligă pe autor să încerce a defini „națiunea”, esențială în înțelegerea proceselor din spațiul est-european și, în speță, românesc; pentru aceasta, el adoptă punctul de vedere occidental (al istoriografiei de profil), purtat în spațiul românesc de Lucian Boia, care scoate în evidență atributul de „artificialitate” al acestui proces „modern”. Nu vreau să insist asupra acestui mod de interpretare, dar, ținând cont că orice proces de constituire statală (de la cele mai timpurii și oriunde) este un proces artificial, „statul-națiune” se înscrie firesc în acest tip de proces, care nu mai este propriu doar secolelor XVIII–XIX. Diferă doar „ingredientele”, „națiunea” înlocuind alte concepte de coeziune (dinastice și religioase în primul rând) și punând în acțiune alte mijloace. Oricum, autorul nu face altceva decât să adopte un punct de vedere asupra căruia nu se pronunță științific, legându-l doar de subiectul său – constituirea infrastructurii feroviare – ca schelet al construcției noului stat-națiune.

Subcapitolul următor, *Planificarea feroviară*, plasează cercetarea în sfera teritoriului asupra căruia se aplică debutul și derularea procesului respectiv și scoate în evidență pașii acestuia. Are trei părți: *Propuneri nerealizate* (ante 1869), *Linii executate în regim de concesiune* (1869–1880), *Linii executate de autoritățile române* (1880–1916). Ele sunt urmate de un comentariu (*Proiectul feroviar românesc: etapele, actorii, mizele și mecanismele planificării*) care este o reluare metodică a unora dintre informațiile precedente, având drept suport un set de patru întrebări, ținând asupra celor patru aspecte definitorii ale procesului, prezente în titlul comentariului.

Studiul, extrem de amplu, practic exhaustiv, este structurat teritorial (Moldova, Muntenia și Principatele Unite, la care se adaugă fie sudul Basarabiei, fie Dobrogea), în funcție de procedeul utilizat (concesiune sau finanțare din buget), de finalitatea proceselor (propuneri nerealizate și realizate) și cronologic (anterioare și ulterioare Unirii Principatelor, precum și anterioare și posteroare anului 1869, al primei realizări propriu-zise). Pentru întregul demers, sunt de remarcat atenția cu care sunt detectate propunerile și ordonarea lor cronologică, conjuncturală, tipologică, în funcție de autori. Descrierea procesului și comentariile conexe (excelent documentate – primar și secundar) sunt dublate prin hărți ale traseelor, din care i se poate înțelege evoluția.

De asemenea, este atent cercetat contextul complicat, fiind evidențiați promotorii (externi și/sau autohtoni), factorii politici și administrativi, dezbaterile, condițiile economice și financiare, relațiile externe. Tabloul este foarte bine conturat și oferă o imagine completă și foarte „vie” a tatonărilor, tentativelor și reușitelor. În această perspectivă, dacă luăm în considerare intervalul „pregătirilor” (1852–1869), calea ferată românească a început să fie realizată de la un „0” tehnic absolut, într-o perioadă dificilă, de ample reconfigurări stărilor, cu premise financiare proaste și pe un

fond social-cultural complet nepregătit. Dacă se ia în considerare finalizarea, până în 1872, a ceea ce autorul numește „coloana vertebrală a rețelei românești”, de la Burdujeni (la granița nordică) la Pitești și apoi, până în 1874, până la Vârciorova (la granița vestică, în amonte de Turnu Severin), cu unele ramificații (Botoșani, Iași-Ungheni, Bârlad, Giurgiu), cu racordările la căile ferate vecine, cu cei 1222 km. de cale, cu atelierelor, depozitele, triajele, haltele și gările aferente, realizarea devine cu adevărat remarcabilă și ar putea fi un concludent reper pentru procesele similare românești din ultimele două-trei decenii. În ciuda unor opoziții frecvent acerbe, a unor interese deseori divergente, a unor mari scandaluri (ca cel al „Concesiunii Strussberg” din jurul anului 1870), a numeroaselor schimbări de strategie, de orientare sau de trasee, autorul constată cum procesul se reechilibrează și-și găsește traseul optim sau foarte aproape de optim.

După 1880 (trecând prin perioada conflictului ruso-turc și a dobândirii independenței României, care complică influența factorilor zonali), prima etapă va fi urmată de cea a rețelei executate direct de statul român, care întregeste rețeaua majoră prin noi conexiuni către exterior, acoperirea unor anumite spații geografice (importante economic sau social) și legarea anumitor orașe, unele chiar minore. Procesul este urmărit până în 1916, momentul intrării României în război.

Ultimul subcapitol, *Proiectul feroviar în teritoriu*, are două părți, dintre care prima se referă la relația dintre structurile teritoriale și calea ferată dependentă de ele, iar a doua are conotații socio-culturale: *Călătoria și spațiul feroviar* – o perspectivă culturală, fiind promisă la începutul lucrării. Aceasta racordează cercetarea românească de profil la tendințele istoriografice moderne, urmărindu-se procesul, extrem de interesant, al introducerii căii ferate în mentalul colectiv și individual românesc, similar cu procesele din alte părți ale lumii și cu aceleași efecte.

Partea a doua, *Orașul*, plasează cercetarea la nivelul urbei, debutând (în subcapitolul *Elemente de doctrină și legislație*) prin analiza unor elemente de doctrină (prescripții și recomandări, dedicate specialiștilor) și legislative (legi, regulamente, obligatorii pentru toți cei implicați) și continuând prin studiul realizării infrastructurii feroviare în cadrul „planificării” urbane, adică al urbanisticii (privită la scara întregului oraș sau a unor fragmente ale sale). În acest sens, autorul pune în relație atitudinile, câteodată antagonice, ale administrației feroviare și ale autorităților orașenești, completând cercetarea cu cazul Bucureștilor. În marele oraș, s-a reușit, în final, să se aducă laolaltă și să se medieze pozițiile diferite ale administrației căilor ferate și a celei urbane, un rol important avându-l Cincinat Sfințescu, care generează, după 1910, un discurs profesional remarcabil. Este și acesta un reper.

Subcapitolul al doilea (*Planificarea la scara fragmentului urban*) este cel mai consistent, cercetând cazul unor orașe românești care au fost integrate rețelei căilor ferate. Sunt analizate amplasamentele gărilor și instalațiilor lor în raport cu infrastructura existentă și legăturile dintre acestea și restul orașului. Fiecare dintre acestea constituie microstudii de caz, foarte bine susținute, cu o bibliografie cuprinzătoare, cu comentarea unor documente originale și bazate pe ridicări topografice istorice care acoperă câteva decenii de la cumpăna secolelor.

Organizarea materialelor este făcută în funcție de tipologia urbană (orașe fără plan prestabilit și cu plan prestabilit), la care se adaugă cuprinzătorul studiu de caz dedicat Bucureștilor, de o calitate deosebită, asigurând un foarte bun control al complicatelor procese, la scară teritorială, urbană și zonală. În finalul studiilor urbanistice, la pagina 161, este publicat tabelul 2: *Elemente de planificare urbană și feroviară în orașele importante*, care conține tipologia operațiunilor urbanistice prilejuite de apariția gării și a anexelor sale în 37 de orașe.

Subcapitolul ultim, *Orașul și proiectul feroviar*, pornind de la considerații referitoare la caracteristicile proceselor din alte țări, încearcă să răspundă succint la întrebări privitoare la rolul căilor ferate în felurile moduri de dezvoltare a orașelor cărora li s-a articulat. Sunt avute în vedere orașele importante, dar și cele de categorie secundă, iar sistematizarea datelor referitoare la poziția inițială a gării în raport cu orașul, pentru 33 de cazuri, este realizată prin tabelul 3 (p. 177).

Partea a treia, *Gara*, este dedicată conceperii și edificării principalelor construcții (și cele mai vizibile și spectaculoase) aparținând rețelei de cale ferată. Se începe printr-un subcapitol, *O arenă a contradicțiilor*, care explică complexitatea și contradicțiile presupuse de acest proces de legare a orașului de calea ferată: trecerea de la alcătuirii urbane finite la spații ample, deschise, noutatea rezolvărilor, noutatea senzațiilor și altele. În continuare, această parte a lucrării este structurată asemănător cu prima parte, mai ales prin conținutul subcapitolului următor, *Studiu tipo-morfologic al cazului românesc*, studiul gărilor construite prin concesiune, fiind urmat de cele despre „gărilor de imitație”, de „stil CFR”, „în stil național sau în arhitecturi regionale” și „proiectele fanion”. Este o abordare care ține cont atât de maniera de realizare, cât și de modelele utilizate (aici sunt prezentate câteva dintre gările din spațiul limitrof României care au devenit repere) sau de autorii-arhitecți. Între toate, rețin atenția în mod deosebit cazurile gărilor din „generația a doua”, ridicate în locul sau în preajma primelor, deja obosite moral: Râmnicu Sărat, Sinaia, Ploiești, Piatra Neamț, Suceava-Burdujeni, unele devenind spații de reprezentare cu semnificație deosebită. Gara din Sinaia, de după inaugurarea Castelului Peleş în 1883, ca sediu regal oficial, avea un asemenea rol, iar gările de graniță (mai ales către Austro-Ungaria), de asemenea. În fine, un loc aparte revine procesului de realizare a Gării de Nord, derulat pe mai multe decenii și aici prezent doar prin concursurile din 1889 și 1892 și studiul ing. A. Periețeanu și arh. V. Ștefănescu, din 1913. Sunt prezentate amplasamentele, temele, unele soluții, colectivele proiectelor, concluzii și se fac referiri la alte cazuri similare europene (Köln și Helsinki) care au funcționat ca modele pentru unii dintre proiectanți. Partea a treia se încheie cu câteva considerații privitoare la gară, ca „oglină a modernizării”.

Partea a patra, *Concluzii*, reia tematica asumată la început și rezolvată prin studiu, insistând asupra unora dintre temele abordate. De pildă, mi se pare extrem de interesantă constatarea că procesul descris în teză presupune un „mecanism de tip feedback, care corelează proiectul feroviar cu fenomenul general al modernizării” și o anume „rezonanță” între cele două procese. De asemenea, el surprinde mecanismul bazat pe un „model buclă” (cauză–efect–cauză), explicând corelarea acțiunilor și perfecționarea/corectarea lor relativ rapidă, din mers, într-un mediu (cel românesc) neconectat până atunci, decât timid, modernității (p. 240).

Cele două componente ale capitolului *Anexe* sunt veritabile sinteze. *Anexa 1, Dezvoltarea infrastructurii feroviare în România*, reprezintă un tablou cronologic, excelent gândit, al evoluției procesului de constituire a rețelei feroviare românești. Sunt sintetizate aici aproape toate datele conținute în partea întâi a cărții. *Anexa 2, Legislația feroviară*, este o a doua sinteză, dedicată evoluției reglementărilor la nivel statal, realizată în paralel cu însuși procesul căruia îi era destinată.

Capitolul tehnic al cărții continuă cu *Bibliografie* și surse, care conține o listă impresionantă (ca număr și problematică) a surselor utilizate (arhivistice, bibliografice, legislative, cartografice și a imaginilor), structurată tipologic, pentru o mai lesnicioasă căutare. Această componentă a cărții este precedată de două rezumate, traduse în engleză și franceză și este urmată de un index de nume și locuri, precum și de abrevierile necesare. În concluzie, remarc calitatea deosebită a întregului proces științific și a concluziilor, acuratețea și claritatea exprimării, direcțiile viitoare de studiu pe care le are în vedere. Nu greșesc cu nimic dacă îl consider un produs impecabil, de dorit să fie urmat de abordări similare care să întregască imaginea României moderne.

Nu pot să închei acest succint comentariu asupra cărții lui Toader Popescu, fără să subliniez ținuta remarcabilă a cărții, calitatea deosebită a graficii, la care contribuie atât autorul, prin setul de imagini puse la dispoziție, cât și echipa prestigioasei edituri Simetria: Mirela Duculescu (editor), Octavian Carabela (graphic design), Eugenia Petre (redactor).

Cine este interesat de subiect și vrea să descopere singur calitățile demersului lui Toader Popescu, poate lectura în numărul acestei reviste, „Historia Urbana”, din 2013, articolul *Căile ferate și planificarea urbană în București (1868–1919)*, pp. 271–290, care reprezintă un fragment, prelucrat și adaptat, al acestei lucrări.

Teodor Octavian Gheorghiu

TRAIAN POPESCU, VOLKER WOLLMANN, *Localități miniere din Transilvania, Banat și Maramureș într-un atlas din secolul al XVIII-lea*, Sibiu, Editura Honterus, 2013, 248 p.

După o cercetare temeinică și printr-un efort susținut, Traian Popescu și Volker Wollmann au introdus în circuitul științific, în 2013, un frumos și deosebit de interesant volum de documente cartografice, privind locuri și modalități de exploatare minieră din Transilvania, Banat și Maramureș, în secolul al XVIII-lea. Volumul poartă însemnele înaltului profesionalism al Editurii Honterus.

Răsfoind volumul, remarcăm bogăția de ilustrații din capitolele de text cu imagini alb-negru. Sunt desene, schițe, scene de lucru din exploatarea subterană, decupaje din hărți și planuri, secțiuni în plan, elemente de reprezentare specifice cartografiei secolului al XVIII-lea. Acestea sunt completate cu fotografii actuale, alb-negru, constituind un ansamblu prin care susțin și argumentează necesitatea unor viitoare cercetări a documentelor și, implicit, efortul de realizare a acestui album.

Volumul se desfășoară în 248 pagini A4 (297 × 210 mm) pe formate tipografice alternative, cu text bogat ilustrat, alb-negru, având în interiorul a 110 pagini, pliate, reproducerea hărților miniere, realizate manual în perioada anilor 1745–1751, redimensionate pe format A3 (420 × 297 mm). Astfel, este o frumoasă surpriză „descoperirea” celor 55 de planșe color, în paralel cu textul desfășurat pe contra-pagină, ce cuprinde descrierea planșei (p. 35–198).

Prin structura sa, acest volum, impropriu numit „album cartografic”, nu este doar o simplă reproducere grafică și fotografică a materialului documentar din colecția Moll, însoțită de traducerea în limba română, ci, prin hărți și text, este o inedită punere în valoare a hărților miniere, contribuind cu noi informații privind tradiția mineritului. Astfel, evoluția istorică a așezărilor transilvănene se completează cu aspecte inedite din istoria mineritului, atribuindu-le un sens descendent, sau chiar dispariția, în vreme ce altora le imprimă o evoluție spre un nou statut, de oraș.

Volumul se deschide cu un *Cuvânt înainte* al autorilor care justifică demersul privind publicarea acestor hărți de exploatare. Dovedind o constantă preocupare pentru cercetarea acestor izvoare auxiliare de informare, preocupare inițiată cu mulți ani în urmă, autorii se referă și la stadiul actual al cercetărilor privind istoria topografiei miniere, afirmând că domeniul este prea puțin în atenția specialiștilor (p. 5–8).

Partea de text a lucrării continuă cu o succintă, dar elocventă *Introducere*, din care aflăm sursa documentară a acestui volum. Astfel, Biblioteca Națională a Moraviei din Brno adăpostește documentele cartografice care fac parte dintr-o mare colecție de hărți istorice pentru Europa Centrală, aparținând diplomatului german Bernhard Paul Moll (1697–1780). Această colecție cuprinde 20 de volume legate în pergament alb, cu documente scrise de mână, la care se adaugă 13 000 de planuri și hărți și 8 000 de reprezentări grafice. Colecția este structurată în două mari părți, *Atlas Germanicus* și *Atlas Austriacus*. Acest volum cuprinde doar 55 de planuri inedite din *Atlas Austriacus*, capitolul *Curiozități (Special Carten)*, tom XLII–XLIV, vol. 16 al colecției. Tot în partea de *Introducere* este prezentat succint domeniul cartografiei, într-un text care conține inspirate ilustrații (alb-negru) privind cartometria specifică secolului al XVIII-lea, cu decupaje din cartușul sau legenda hărților, cu scene și detalii din documente (cartografice), revelatoare pentru zona cuprinsă în Transilvania, Banatul și Maramureșul perioadei habsburgice (p. 9–15).

Capitolul *Autorul hărților* evidențiază acribia autorilor în descifrarea înscrisurilor, identificând pe hărți elemente grafice care permit ipoteza mai multor autori-realizatori, în pofida vizibilei semnături existente: *Geyer fecit*. Analiza toponimiei, în general a înscrisurilor de pe hărți, coroborate cu informația paginilor de text explicativ poate fi un important reper în cercetarea istorică locală, deși nu rigoarea științifică a stat la baza realizării acestor planșe în secolul al XVIII-lea (p. 15–20).

Prin capitolele *Caracteristici privind modul de elaborare a profilelor și planurilor orizontale; Modul de preluare a toponimiei și hidronimiei; Procedura transcrierii textelor explicative* lucrarea prezintă câteva repere de abordare științifică a planurilor miniere. Volumul cuprinde o primă evaluare și conversie de simboluri din exploatarea minieră a secolului al XVIII-lea care, chiar dacă integrate unui sistem de referință fantezist, evidențiază caracteristici din tradiția mineritului autohton comune cu cele ale țărilor europene (p. 20–27).

În continuare, *Glosarul de termeni și expresii* folosite în hărțile miniere, ca și abrevierile unor cuvinte în limbile latină și germană oferă instrumentele necesare unei corecte interpretări a documentelor cartografice (p. 27–29).

O parte importantă a volumului o reprezintă cele 54 de planșe inedite ale unor localități, pentru care planul exploatarei miniere, mai mult sau mai puțin fantezist, însoțit de descriere, oferă date din *Atlantis Austriaci*, Vol. XVI (*Cuprins*); *Atlantis Austriaci*, Vol. XVI, *Tomus XLII*, Pars II; *Atlantis Austriaci*, Vol. XVI, *Tomus XLIV*, Pars IV, care pot suscita noi cercetări din partea specialiștilor (p. 30–198). Astfel, există câteva planșe ale unor orașe care au fost importante centre miniere pentru secolul al XVIII-lea, dar care astăzi au dispărut, precum Fekete Banya (Baia Neagră, zona Sătarului), Czertes sau Terestian (din zona Hunedoarei), St. Giorgi (din zona Sălajului), identificate prin titulatura Berg-Stadt (oraș montan) și menționate astfel în documentele vremii. Tot așa cum, pentru istoria altor 15 orașe transilvănene actuale (Sighet, Baia Sprie, Baia Mare, Bocșa Montană, Moldova Nouă, Oravița, Abrud, Alba Iulia, Cisnădie, Baia de Criș, Aiud, Rodna, Zlatna, Ocna Sibiului, Turda), reprezentările și textul explicativ al hărților pot adăuga noi semnificații din aceste documente ce le atestă ca vechi centre de exploatare minieră. Pe pagina de text se află facsimilul documentului, cu menționarea numărului de pagină din manuscris, după care urmează transcrierea textului, în limba germană, însoțit de traducerea în limba română. În secțiunea denumită comentariu – mai mult sau mai puțin amplă –, din partea de descriere, autorii punctează aspecte de istorie inedite sau mai puțin cunoscute, aduse prin binevenite explicații și interpretări privind toponimia așezărilor de pe hartă, în contextul interesului pentru zăcămintele Transilvaniei în secolul al XVIII-lea. Semnificația acestor hărți, al căror desen este în cea mai mare parte nereal – fapt recunoscut deja din prima jumătate a secolului al XIX-lea –, încă nu a fost pe deplin cercetată. Cu toată predominanța caracterului fantezist pe aceste reprezentări, totuși, realizarea hărților miniere era determinată de temeinice motive practice. Trebuie luat în considerare contextul istoric în care au fost generate, colecționarul Bernhard Paul Moll fiind o personalitate importantă a elitei intelectuale, intens preocupată, în secolul al XVIII-lea, printre altele, de mineralogie, implicit de minerit. Aceste hărți dovedesc interesul evident al autorităților pentru resursele naturale ale Transilvaniei, demonstrând, parcă, existența interesului mercantil și în acele timpuri.

Un capitol, de asemenea important, este *Mapa Particularis Transilvaniae*, în care se află reprodușă o hartă inedită, realizată în 1740, a cărei simbolistică în reprezentarea cartografică este comparabilă cu cea a hărților din secolul al XVI-lea, precum cele realizate de Johannes Honterus sau Sebastian Münster. Prezentând o viziune de ansamblu a punctelor de exploatare minieră, harta pare a fi realizată în baza unor atribute mai degrabă estetice (datorate armoniei coloristice și graficii decorative, comună hărților perioadei de început a cartografiei), decât în baza unor criterii de precizie topografică, în pofida existenței celor două scări grafice, menite a-i conferi un grad de exactitate. În pofida dimensiunilor planșei, harta concentrează simboluri care marchează cetăți, mine, rețea hidrografică, forme de relief, păduri, limite administrative pentru Transilvania anilor 1729–1730, precum și o numerotare, de la 1 la 865, pentru punctele de exploatare minieră. Tot în privința acestei hărți, remarcăm realizarea corespondenței dintre numerele de pe hartă și cele 865 de nume înscrise într-un șir alfabetic în coloanele de legendă ale hărții, șir generat într-un tabel de identificare al toponimelor, tabel consistent și necesar viitoarelor studii pe această temă (p. 198–208).

Un alt capitol, tehnic, numit *Tabel cu fragmentele reprezentative din secțiunile ridicării topografice Iosefine*, sintetizează cote și date pentru câteva localități de exploatare minieră care au fost identificate atât în planurile colecției Moll, cât și în carourile de ridicare topografică Iosefină, rezultând o expunere paralelă de dovezi ale unui continuum de existență ale acestora pe documente cartografice (p. 209–230).

Lista cu bibliografia folosită cuprinde lucrări cu acest subiect, ordonate cronologic, pentru a sublinia prin anul de apariție importanța acordată domeniului exploatarea miniere și cartografiei acestuia, atât pe plan local cât și european (p. 231–233).

Rezumatele în limbile engleză și germană oferă posibilitatea consultării sumare a volumului și de către cititorii străini (p. 234–246).

Volumul mai conține ilustrații din gravuri cu reprezentări ale câtorva orașe, precum, Mediaș, Sebeș, Brașov, Cluj, Bistrița, Sighișoara, gravuri semnate de Georg Kreckwitz.

Publicarea acestor hărți miniere din secolul al XVIII-lea este un act meritoriu, cu atât mai mult cu cât istoria zilelor noastre este marcată de criză. Valoarea acestui efort nu poate fi umbrită de scăpările – *errare humanum est!* – întâlnite în volum (câteva cazuri de ortografiere sau date istorice, precum anii de viață ai lui Bernhard Paul Moll, care sunt 1697–1780). În acest sens, consider că nu ar fi fost de prisos menționarea dimensiunilor originalului la planșe.

Apariția acestui volum oferă un veritabil suport de studiu cartologic, atât specialiștilor din domeniu cât și tuturor celor pasionați de istorie și cartografie, în general.

Mariana Vlad

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ / THE SCIENTIFIC LIFE

**Conferința „Historic Town Atlas in the Spatial Planning and Promotion the Cities”,
Wrocław, 17–18 iunie 2014 / “Historic Town Atlas in the Spatial Planning and Promotion
the Cities” Conference, Wrocław, 17–18 June 2014**

În vara anului trecut, s-a desfășurat la Wrocław, Polonia, conferința internațională „Historic Town Atlas in the Spatial Planning and Promotion the Cities”, organizată de Institutul de Arheologie și Etnologie al Academiei Poloneze, Institutul de Istoria Artei / Universitatea din Wrocław și Grupul de lucru pentru atlasele orașelor istorice din Polonia. Inițiatorul, coordonatorul și „animatorul” manifestării a fost profesorul Rafał Eysymontt, reprezentant al Poloniei în Grupul de lucru al atlaselor din cadrul Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor (CIIO). De altfel, datorită profilului tematic al conferinței și afilierei celor mai mulți dintre participanți la cele două entități internaționale, putem considera manifestarea ca făcând parte din calendarul întâlnirilor recent înființatului Atlas Working Group, din cadrul CIIO, cu atât mai mult cu cât la conferință a participat și doamna Annagret Simms, din Irlanda, unul dintre cei trei coordonatori ai grupului.

Agenda întâlnirii a cuprins lucrările propriu-zise ale conferinței și o excursie ghidată prin trei orașe din Silezia Inferioară. Comunicările științifice și dezbaterile pe marginea lor s-au desfășurat la sediul Institutului de Arheologie și Etnologie al Academiei Poloneze (*Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk*). Clădirea, în prezent monument istoric, se distinge în peisajul citadin atât printr-o arhitectură aparte, cât și prin „reputația” istorică, deoarece a servit ca închisoare a orașului medieval (ceea ce, bineînțeles, a constituit nu doar o sursă suplimentară de interes profesional, ci și motivul unor glume savuroase pe seama celor câțiva invitați care au avut onoarea de a fi cazați aici și peste noapte).

Programul a fost deschis de Prof. dr. hab. Sławomir Moździoch, directorul instituției mai sus amintite, Dr. hab. Romuald Kaczmarek, directorul Institutului de Artă, și Prof. dr. hab. Rafał Eysymontt, de la Institutul de Artă. Comunicările au fost repartizate pe patru secțiuni, fiecare dintre acestea vizând aspecte referitoare la istoria orașelor și evoluția urbanistică, surse cartografice și metode noi de cartografiere urbană. Accentul conferinței s-a pus pe situația atlaselor europene (pe de o parte fiind prezentate atlase recent publicate și proiecte de atlase ale orașelor istorice din Europa și, pe de altă parte, discutându-se despre noi metode și tehnologii utilizate pentru realizarea atlaselor istorice ale orașelor, dar și a valorificării planurilor de orașe în cercetările de istorie urbană). În prima secțiune, intitulată „History of towns and modern urban planning”, Anna Sroczynska, Małgorzata Bartyna-Zielińska, Marta Pańków și Tomasz Smoliński, de la Departamentul de dezvoltare urbanistică al orașului Wrocław, au prezentat în cadrul comunicării *Contemporary urban design in historical framework* câteva studii de caz privitoare la reconfigurarea și modernizarea unor zone industriale, spații publice și căi de comunicații (intersecții, refugii și insule verzi) din Wrocław. În același context, s-a plasat și comunicarea prezentată de Eva Chodejovska (Praga), *Historical context and planning the city-center of Prague-Smihov after 1990*, în care, cu ajutorul surselor cartografice, au fost evidențiate transformările urbanistice prin care a trecut cartierul industrial Smihov din Praga în ultimele două decenii. A treia comunicare din această secțiune, intitulată *From urban study to the historical research*, a fost susținută de Rafał Eysymontt. Dintr-o interesantă perspectivă, în care a îmbinat elemente, metode și surse specifice unor domenii conexe (istoria artei, arhitectură, istoria urbană, istoriografie și cartografie), referentul a făcut o amplă trecere în revistă a problemelor și temelor esențiale care au jalonat istoria urbanismului, configurând și o serie de întrebări care se subsumează provocărilor viitoare ale cercetărilor din domeniul istoriei urbanismului.

A doua secțiune a manifestării, „Historic Towns Atlas in Europe”, a fost consacrată exclusiv prezentării proiectelor unor atlase istorice. Astfel, în comunicarea *The city of Ljubljana – the proposed town atlas*, Miha Kosi (Ljubljana) a prezentat o selecție de hărți vechi și planuri urbanistice (dintr-un fond cartografic consistent) care ar putea constitui suportul cartografic pentru realizarea atlasului istoric dedicat capitalei Sloveniei, Ljubljana. Sub titlul *Implementation of the European Historic Towns Atlas in Ukraine: the case of Lviv*, Myron Kapral (Lviv) a prezentat etapele de realizare și principalele caracteristici ale primului atlas ucrainean editat după criteriile CIIO. Sprijiniți de cei trei coordonatori internaționali ai *Atlas Working Group*, cercetătorii din Ucraina au realizat un atlas remarcabil din punct de vedere științific și editorial, valorificând eficient bogatul fond de hărți și planuri de care beneficiază orașul Lviv (Lwów/Lemberg). În cadrul comunicării *Romanian Experience on Historical Town Atlases. The case of Braila*, Laurențiu Rădvan (Iași) și Dan Dumitru Iacob (Sibiu) au prezentat, într-o primă parte, câteva considerații generale privitoare la proiectul *Atlas istoric al orașelor din România* și, în a doua parte, ultimul volum al atlasului românesc, dedicat orașului Brăila. În sfârșit, în aceeași secțiune, Zofia Maciakowska și Ewa Szymańska (Gdańsk) au prezentat, sub titlul *The Historical Atlas of Gdańsk: Limitations and New Findings*, stadiul lucrărilor și problemele cu care se confruntă proiectul atlasului istoric al orașului Gdańsk.

Secțiunea a treia a conferinței, „European Historic Towns Atlas – history and methods”, a fost dedicată tot atlaselor, abordările centrându-se însă pe probleme de urbanism și metodologie, exemplificate cu studii de caz. În subiectul ales, *Cadastrals and the history of places: a still open research project*, Marco Cadinu (Cagliari) a evidențiat potențialul investigațiilor care combină, pe secvențe cronologice optime, datele istorice, cu cele cadastrale, cartografice, imagistice și arhitectonice, rezultatele la nivel de micromonografie fiind promițătoare. O abordare din perspectiva urbanismului contemporan a fost susținută de Małgorzata Chorowska (Wrocław), *Layout of chartered towns in Lower Silesia. Possibilities of research and reconstructions*, comunicarea fiind axată pe studii de caz privitoare la caracteristicile urbanistice ale orașelor din Silezia Inferioară. În stilul său inconfundabil – clar, concis și, în același timp, foarte tonic, format în urma unei îndelungate și bogate activități profesionale –, Anngrett Simms (Dublin) a expus sub titlul *The European Historic Towns Atlas project: origin and potential* principalele repere din istoria „atlasului european”, evidențind, la final, direcțiile spre care se îndreaptă cercetările actuale în această privință.

În ultima secțiune a conferinței, „European Historic Towns Atlas and new technologies”, au fost reunite două comunicări în care au fost prezentate probleme de mare actualitate, privitoare la implementarea tehnologiilor digitale în prelucrarea și utilizarea hărților folosite atât în cadrul atlaselor sau al unor lucrări privitoare la istoria orașelor, cât și pentru diverse proiecte de informare turistică, culturală etc. În acest sens, Sarah Gearty (Dublin), a comunicat pe tema „Digital” *town atlases – making an impact?*, iar Stefan Aumann (Marburg) a prezentat un studiu de caz privitor la realizarea unor hărți interactive pentru stațiunea Bad Homburg (*The interactive map „Orte der Kur in Bad Homburg”*).

Comunicările au suscitât discuții profitabile și au facilitat schimbul de cunoștințe, bibliografie și idei de proiecte comune. Tot cu această ocazie, au fost diseminate diverse lucrări și atlase, în format tipărit sau digital, iar discuțiile informale din timpul pauzelor și meselor au contribuit la consolidarea legăturilor profesionale dintre participanți, mai cu seamă între cei care se întâlneau pentru prima dată. Un prilej foarte profitabil în acest sens l-a constituit și vizitarea, în ziua următoare, a trei orașe din Silezia Inferioară, Środa Śląska (Neumarkt), Legnica (Liegnitz) și Świdnica (Schweidnitz), reprezentative din punct de vedere urbanistic și arhitectonic. Cu această ocazie, au fost vizitate muzeul orașului Środa Śląska și câteva monumente de arhitectură laică și ecleziastică.

Dan Dumitru Iacob

**„Orașe în Europa – Orașe în lume”. A XII-a conferință internațională a
Asociației Europene de Istorie a Orașelor, Lisabona, 3–6 septembrie 2014¹ /
Cities in Europe – Cities in the World. 12th International Conference on Urban History,
European Association for Urban History, Lisbon, 3–6 September 2014.**

Asociația Europeană de Istorie a Urbană (European Association for Urban History, prin prescurtare uzuală: EAUH) a fost înființată în 1989, cu sprijinul Uniunii Europene. Conferințele acesteia sunt organizate, începând cu anul 1992, la un interval de doi ani, fiind un loc de dezbateri multidisciplinară a diferitelor aspecte ale istoriei urbane, un loc de întâlnire profesională pentru istorici, sociologi, geografi, antropologi, economiști, urbanisti, istorici ai artei și arhitecturii. De la înființarea sa, EAUH a organizat până în prezent douăsprezece conferințe, cu participare internațională, în marile centre urbane ale Europei (în ordine cronologică: Amsterdam, Strasbourg, Budapesta, Veneția, Berlin, Edinburgh, Atena, Stockholm, Lyon, Ghent, Praga și Lisabona). Conferințele EAUH se desfășoară sub genericul unor teme de interes general în cadrul mai multor secțiuni, organizarea întâlnirilor făcându-se în colaborare de către gazde, Comitetul internațional și Comitetele locale ale Asociației.

Cea de-a XII-a ediție a conferinței EAUH s-a desfășurat la Lisabona, în zilele de 3–6 septembrie 2014, în organizarea Facultății de Științe Sociale și Umaniste a Universității Noua din Lisabona (Faculdade de Ciências Sociais e Humanas, Universidade Nova de Lisboa) și coordonarea științifică a Asociației Europene de Istorie a Orașelor. În cadrul celor 51 de sesiuni principale, 16 sesiuni ale specialiștilor și două mese rotunde s-au întâlnit peste 600 de participanți din Europa și din întreaga lume să dezbătă problemele legate de întregul spectru al cercetărilor de istoria orașelor.

Întâlnirea din Lisabona, cu titlul tematic *Orașe în Europa – Orașe în lume (Cities in Europe – Cities in the World)*, a adus în discuție abordarea comparativă și globală a perspectivelor de cercetare prin încercarea de a defini istoria orașelor ca o disciplină. Prelegerile conferinței s-au desfășurat în cuprinsul a 51 de secțiuni principale, cu o medie de opt participanți la un panel, și încă 16 secțiuni de profil, cu câte patru referate. Tematicile și ghidul de întrebări elaborate în cadrul secțiunilor, respectiv lista participanților la lucrări se găsește pe platforma online a conferinței¹. Programul a cuprins, de asemenea, mese rotunde, ședințe și dezbateri pe teme de actualitate – cum a fost cea în legătură cu fondurile structurale de finanțare a cercetării în cadrul Uniunii Europene, programul *Orizont 2020 (Horizon 2020 and other European funding schemes)*, moderator Gábor Czonkoly din Budapesta) –, precum și numeroase întâlniri formale și informale organizate de instituția gazdă cu sprijinul Primăriei Municipiului Lisabona (Câmara Municipal de Lisboa) și alte instituții din oraș.

Cele mai importante realizări ale conferinței s-au dovedit a fi, fără îndoială, dezbaterile pe teme și subiecte specifice din cadrul panelurilor. Subiectele propuse spre discuție în cadrul secțiunilor au implicat participarea unor cercetători proveniți dintr-o arie geografică largă, fapt ce s-a reflectat și asupra formulării unor concluzii privitoare la rostul și obiectivele cercetărilor de istoria orașelor. Studiile de mare amploare într-un context internațional s-au arătat foarte diferite și în unele privințe mai problematice decât în cadrul unor investigații mai mici, de dimensiuni naționale, axate pe un specific restrâns de interese. Abordarea unor teme transfrontaliere a întâmpinat nu doar obstacole lingvistice, dar și greutate în sistematizarea problemelor de cercetare și în elaborarea unor cadre teoretice ale disciplinei prezumtive de istoria orașelor. În căutarea soluțiilor la aceste întrebări, conferința a oferit foruri de dezbateri prin organizarea de mese rotunde.

Masa rotundă dedicată *Factorului urban: despre obiectivele și limitele istoriei orașelor (Urban Agency: Debating the Aims and Limits of Urban History)*, moderatoare: Michèle Dagenais, Universitatea din Montreal) a dezbătut, pe marginea temei generice a conferinței, întrebările legate de rostul orașului în transformările istorice majore ale societății. Dacă orașul reprezintă în sine un factor

¹ *Cities in Europe – Cities in the World, 12th International Conference on Urban History*. European Association for Urban History. Lisbon, September 3-6, 2014.
<http://www.eauh2014.fcsh.unl.pt/index.php?conference=conference&schedConf=eauh2014&page=schedConf&op=trackPolicies>

de schimbare sau transformările istorice se reduc la activitatea și interacțiunea oamenilor din oraș? Pornind de la încercarea de a defini natura urbană a transformărilor majore ale societății, participanții mesei rotunde au confruntat perspective diferite de geografie economică, sociologie, ecologie și istorie urbană, ajungând la concluzia că problematizarea „factorului urban” presupune racordarea istoriei orașelor și a experiențelor sale la marile narative ale modernității, prin istoricizarea ei și prin contextualizarea ei în cadrul unei discipline.

În această ordine de idei, la masa rotundă finală – *Istoria Urbană: o nouă agendă a cercetării (Urban History: A New Research Agenda*, moderatoare: Căția Antunes, Universitatea din Leiden) – au fost dezbătute următoarele probleme: Cum se definește istoria orașelor ca disciplină? și Care sunt direcțiile și provocările întâmpinate de istorici? În căutarea unei agende academice, discuția s-a purtat în jurul a patru teme principale: 1) istoria orașelor: provocările unei discipline; 2) istoria orașelor și visul interdisciplinarității; 3) cum poate fi predată istoria orașelor ca materie școlară și 4) istoria orașelor și restul lumii (a științelor, în general, a cercetării, a elaborării cadrelor teoretice și metodologice complexe și a prezentării unor rezultate pentru folosul societății).

Încă de la înființarea sa, EAUH a acordat un interes deosebit formării generației noi de cercetători interesați de istoria orașelor. De aceea, sprijină participarea la conferință a tinerilor absolvenți, doctoranzi și postdoctoranzi, oferind, în număr limitat, burse pentru acoperirea cheltuielilor cu taxele de înregistrare și, parțial, pentru alte costuri. Conferința din Lisabona a dedicat o sesiune separată tinerilor cercetători cu proiecte de istorie a orașelor. Organizat în colaborare cu Asociația Internațională a Studenților la Istorie (*International Students of History Association*), înființată în 1990, cu scopul de a încuraja cooperarea internațională a studenților pentru a extinde dialogul între studenți și alți reprezentanți ai comunității științifice, panelul dedicat problemei *Perspective studențești în cadrul istoriei orașelor (Student Perspectives on Urban History)*, a facilitat schimbul de idei și de experiență între tineri cercetători interesați de istoria orașelor.

Organizarea evenimentului a fost foarte bună. Dintre foarte mulții implicați, trebuie amintiți, mai ales, membrii comitetului local, alcătuit din Amélia Aguiar Andrade, Flávio Miranda, Paulo Jorge Fernandes și Joana Sequeira, reprezentanți ai mai multor institute ale Facultății de Științe Socio-Umane a Universității Nova din Lisabona.

Ceremonia de închidere a Conferinței a fost prezidată de președintele EAUH, doamna Amélia Aguiar Andrade (Universidade Nova, Lisabona). Cu această ocazie s-a făcut o prezentare sintetică a rezultatelor conferinței și a fost ales noul președinte, în persoana doamnei Marjaana Niemi (Universitatea din Tampere). Tot în cadrul acestei întâlniri festive finale de la Lisabona a fost lansată invitația la cea de a XIII-a Conferință Internațională pentru Istoria Orașelor, care va avea loc la Helsinki, Finlanda, în 24–27 august 2016.

Julia Derzsi și Anda-Lucia Spânu

**Conferința Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor, Clermont-Ferrand,
3–4 octombrie 2014 / *The Conference of the International Committee for Historic Towns,
Clermont-Ferrand, 3–4 October 2014***

Cea mai recentă conferință a Comisiei Internaționale pentru Istoria Orașelor a avut loc în zilele de 3–4 octombrie 2014, la Clermont-Ferrand, în Franța, manifestarea fiind găzduită de Maison des Sciences de l’Homme, Université Blaise Pascal, Clermont-Ferrand. Tema conferinței a fost „La ville complexe”, comunicările fiind susținute de participanți din mai multe țări europene.

După cuvântul de inaugurare al directorului Maison des Sciences de l’Homme și al președintelui Comisiei, domnul Michel Pauly, șirul comunicărilor a fost deschis de Maximo Diago Hernando (Spania), cu textul *Les quartiers des minorités juives et musulmanes dans les villes espagnoles jusqu’à l’expulsion des Morisques (1609)* – în care s-a analizat impactul pe care expulzarea moriscilor l-a avut asupra orașelor spaniole, cu accentuarea diferențelor dintre centrele

urbane din Aragon și Castilia –, urmat de Anna Anasimova (Rusia), cu *A new neighbor: creation of a new monastic town in close proximity to another town*, care s-a ocupat de cazurile de orașe monastice duble din Anglia medievală, aflate sub jurisdicții diferite. A urmat un grup de trei comunicări, susținute de: Daniel Stracke (Germania), *Diversity and unity in the „Pentapolis” of Brunswick – Formation and perception of medieval metropolitan spaces (c. 9th to 17th centuries)*, cu un studiu de caz al orașului Brunswick, care a fost format la origine din cinci așezări diferite, unificate parțial abia în 1269, prin apariția unui consiliu orașenesc unic; Francisco J. Aranda-Perez (Spania), *Castille, couronne des républiques oligarchiques. Visions et interprétations de l'urbain à l'Age Moderne (XVIe–XVIIe siècles)*, cu analiza modului în care erau reprezentate orașele din Castilia în adunarea generală a regatului spaniol; Michel Pauly (*Luxembourg : ville médiévale et capitale européenne*), cu accent pe particularitățile medievale ale orașului Luxemburg. Din Olanda, Pim Kooij s-a ocupat de *A taxonomy of urban political space*, din Irlanda, Jacinta Prunty a tratat, în *Making public space and public use of space: case studies from the Irish Historic Towns Atlas*, modul în care atlasele istorice ale orașelor din Irlanda furnizează istoricilor interesați detalii utile pentru mai buna înțelegere a modului în care era folosit spațiul urban, iar din Franța, Ezéchiél Jean-Courret și Sandrine Lavaud au prezentat, în *La chrono-chorématique : essai de modélisation urbaine. L'expérience bordelaise*, felul în care cercetările evoluției urbane din zona Bordeaux pot fi folosite ca model pentru alți specialiști. Ultimul grupaj de comunicări a fost susținut de: Peter Clark (Marea Britanie), *Wasteland and the City*; Rafał Eysymontt (Polonia), *Old Town and the „socmodern”. Transition from ancient to the modern town. Sense and nonsense protecting the „modern” values in Historic Town*; Mārtiņš Mintauris (Letonia), *From Fortress to Industrial City : Development of Suburban Territories in Riga (17th century – 1914) in the Local Historiography*, care au abordat aspecte de urbanism regional sau local.

Ca și la edițiile precedente, în cadrul conferinței de la Clermont-Ferrand a avut loc o nouă reuniune a grupului de lucru privind *Atlasul istoric al orașelor*, coordonat de neobosita doamnă Annegret Simms (Irlanda), secondată de Ferdinand Opll (Austria) și Daniel Stracke (Germania). Cu această ocazie, reprezentanții țărilor participante (inclusiv România) au luat cuvântul și au prezentat situația atlaselor istorice din statele pe care le reprezintă. Miha Kosi, din Slovenia, s-a alăturat acum grupului de lucru. În data de 4 octombrie, a avut loc obișnuita adunare generală a comisiei, prezidată de președintele Michel Pauly. S-au discutat următoarele: reînnoirea statutului de membri ai comisiei pentru mai mulți reprezentanți; acceptarea a doi noi membri, din partea Suediei (Håkan Forsell) și Serbiei (Jelena Mrgić); discutarea temelor pentru conferințele ce vor urma. S-a hotărât ca viitoarele conferințe ale comisiei să aibă loc la Zürich, în 2015 (cu tema „Staging of cities”), respectiv Kiel, în 2016. În 2015, Comisia va fi reprezentată la lucrările Congresului de Științe Istorice de la Jinan, China, de doamna Marjatta Hietala, care conduce și Comisia Internațională de Științe Istorice, Katalin Szende, Laurențiu Rădvan și Martin Scheutz.

Laurențiu Rădvan

Conferința „Siturile Patrimoniului Mondial din Europa de Est – exemplul orașului Sighișoara din Transilvania”, 21–23 noiembrie 2014, Bad Kissingen / “Eastern European world heritage sites – the Transylvanian town of Sighișoara”, 21-23 November 2014

În perioada 21–23 noiembrie s-a desfășurat la Bad Kissingen în Germania, la Heiligenhof, unde gazdă a fost inimosul Gustav Binder, o conferință dedicată orașului Sighișoara și organizată de Asociația Sighișorenilor din Germania. Pe parcursul a trei zile, au avut loc o serie de prelegeri dedicate orașului nostru. În programul reuniunii, intitulată *Weltkulturerbestätten im östlichen Europa am Beispiel Schäßburg* [Siturile Patrimoniului Cultural Mondial în Europa de Est, pe exemplul Sighișoarei], au fost înscrise un număr de 10 prelegeri, susținute exclusiv în limba germană. Din păcate, doamna Hani Markel, deși anunțată cu o comunicare în program, nu a putut să ajungă.

Participanții au abordat diferite aspecte din trecutul orașului, cu accent pe specificul așezării, pe punctele sale forte, de cel mai mare interes pentru comunitatea științifică, dar și pentru simplii vizitatori. În acest sens, amintim pe dr. Christoph Machat, specialist în patrimoniu, care a dezvoltat în tema *Sighișoara și importanța sa ca patrimoniu mondial*, motivațiile pentru care urbea de pe Târnava Mare a fost inclusă în patrimoniul UNESCO, rolul unic al localității ca centru meșteșugăresc și în același timp cu o activitate agricolă destul de importantă în Evul Mediu. De asemenea, el a punctat provocările pentru oraș ale modernității și pericolul pentru pierderea statutului de patrimoniu mondial în cazul unor intervenții nevizitate și neaprobate asupra monumentelor istorice.

A doua zi, lucrările au continuat cu expunerea subsemnatului, *Din vremuri de restricte. Epidemii de ciumă, incendii și inundații în orașul Sighișoara*, în care am evidențiat rolul cataclismelor naturale și al epidemiilor în evoluția urbanistică și demografică a Sighișoarei. Incendiul din 30 aprilie 1676 precum și repetatele inundații din Orașul de Jos au contribuit la modificarea structurii urbanistice și la un anumit tip de evoluție economică a orașului.

Domnul dr. Volker Wollmann, istoric și fost director al Muzeului Sașilor Ardeleni din Gundelsheim (Germania), în comunicarea cu titlul: *Industrializarea Sighișoarei în secolele XIX și XX*, a relevat rolul jucat de dezvoltarea afacerilor manufacturiere și industriale la Sighișoara în epoca modernă, rolul manufacturilor textile, al fabricilor de cărămidă și al celorlalte întreprinderi pentru micul burg. Domnia sa a vorbit despre fabricile de cărămidă „Leonhardt” și „Löw”, ca și de țesătoria „Löw”, de firma de construcții „Letz”, precum și despre importanța construirii unei mici hidrocentrale la Sighișoara, în 1903, care l-a avut ca proiectant pe renumitul Oskar von Miller.

Domnul dr. Karl Scheerer, istoric, în prelegerea sa intitulată *Sighișoara ca oraș școlar*, a menționat rolul important avut de învățământ și de instituturile școlare pentru Sighișoara, subliniind locul Școlii din Deal în evoluția intelectuală a mai multor generații. El a evidențiat o serie de personalități care au predat ori s-au format în această școală, ca, de exemplu: Hermann Oberth, Georg Daniel Teutsch, Zaharia Boiu, Ilarie Chendi și rolul avut de această instituție de învățământ în zilele noastre pentru comunitatea sighișoreană, în urma emigrării masive a sașilor.

Și doamna dr. Erika Schneider, specialist în domeniul științelor naturale, în același registru, a vorbit despre *Originea și importanța Institutului Pedagogic Evanghelic de fete din Sighișoara*. Școala a fost unul dintre primele institute pedagogice pentru fete din Transilvania, cu rol important în dezvoltarea sistemului educațional, care, din păcate, a fost desființată în 1948, prin naționalizarea învățământului de către regimul comunist.

Deosebit de interesantă a fost prelegerea domnului Hermann Binder, constructor și restaurator de orgi, cu tema: *Constructorii de orgi importanți din Sighișoara*, care coroborând documentele de arhivă cu analiza pe orgile existente în Ardeal, din perspectiva specialistului în restaurare a arătat importanța constructorilor de orgi din Sighișoara pentru evoluția muzicii religioase și nu numai, în bisericile protestante și romano-catolice din centrul și sud-estul Transilvaniei.

Pentru epoca modernă și evoluția arhitecturii în stil *Art Nouveau* din Transilvania, doamna Gerhild Rudolf, director al Centrului de Dialog Cultural „Friedrich Teutsch” din Sibiu, în comunicarea sa *Arhitectul sighișorean Fritz Balthes – dovezi ale operei sale* a făcut o introducere în opera acestui arhitect, dispărut devreme, în 1914, în condiții destul de neclare, pe frontul italian al Primului Război Mondial. Au fost scoase în evidență o serie de proiecte, în special școli, realizate în Sighișoara, Mediaș, Cislădie, Șeica Mică.

Seara zilei de 22 noiembrie a fost dedicată prezenței Sighișoarei în literatură, prin expunerea domnului Michael Markel, germanist din München, cu tema *Sighișoara în textele lui Franz Hodjak*. După citirea unor poezii ale acestui autor, a fost analizat contextul apariției acestora, într-o perioadă comunistă, în care prezența cenzurii a obligat autorul să facă o serie de modificări în text, iar mesajul transmis era acela al încorsetării individului într-un sistem apăsător și inuman.

Ziua de duminică a fost dedicată teologiei și teologilor. Domnul preot dr. August Schuller, fost prim-preot evanghelic la Sighișoara, azi pensionar, prin prelegerea *Biserica Evanghelică C.A. din Transilvania purtătoare a culturii și credinței* a pus accent pe rolul Bisericii ca for central în dezvoltarea culturală, educațională și în prezervarea identității naționale a sașilor ardeleni, atât în timpul Imperiului Habsburgic, al Austro-Ungariei, al României Mari și mai ales în perioada

comunistă.

Domnul preot Hans Bruno Fröhlich, prim-preot evanghelic la Sighișoara, prin prelegerea *Sighișoara ca loc de întâlnire*, a făcut o incursiune în realitățile prezente ale cetății și ale urbei, reliefând rolul jucat de comunitatea evanghelică pentru destinul orașului. El a evidențiat transformarea urbei în centrul principal de destinație pentru turiștii care vizitează România, implicarea Bisericii, a Forumului Democrat al Germanilor din Româna și a Asociației Sighișorenilor din Germania în proiectele pentru conservarea și punerea în valoare a patrimoniului săsesc.

Comunicările s-au bucurat de un real interes din partea a peste 40 de participanți, toate urmând să fie publicate în numerele viitoare ale revistei *Schaessburger Nachrichten*, editată la Heilbronn, de Asociația Sighișorenilor din Germania.

Nicolae Teșculă

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	– <i>Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice</i> , București.
<i>AIIAI</i>	– <i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie</i> , Iași.
<i>AIIADX</i>	– <i>Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AIIACN</i>	– <i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca</i>
<i>AG</i>	– <i>Arhiva Genealogică</i> , București.
<i>Archiv</i>	– <i>Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde</i> , Neue Folge, Hermannstadt.
<i>DIR</i>	– <i>Documente privind istoria României</i> , București.
<i>DRH</i>	– <i>Documenta Romaniae Historica</i> , București.
<i>Forschungen</i>	– <i>Forschungen zur Volks- und Landeskunde</i> , București.
<i>HU</i>	– <i>Historia Urbana</i> , București.
<i>RdI</i>	– <i>Revista de istorie</i> , București.
<i>RI</i>	– <i>Revista istorică</i> , București.
<i>RIR</i>	– <i>Revista istorică română</i> , București.
<i>SMIM</i>	– <i>Studii și materiale de istorie medie</i> , București.
<i>SRdI</i>	– <i>Studii. Revistă de istorie</i> . București.
<i>Ub. Urkundenbuch</i>	– <i>Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen</i> , Hermannstadt, Bukarest.

CĂTRE AUTORI

Anuarul *Historia Urbana* promovează publicarea de articole, studii și note bibliografice axate pe subiecte de istoria orașelor. Comitetul de redacție are dreptul de a respinge materialele lipsite de valoare științifică și poate să solicite autorilor revizuirea textelor pentru a corespunde exigențelor profesionale specifice revistei. De asemenea, redacția respinge articolele care au mai fost publicate în alte reviste sau cărți. Manuscrisele și CD-urile predate la redacție nu se restituie autorilor.

Textul:

Manuscrisele vor fi predate redacției atât imprimate, cât și pe suport informatic, în fișiere *.doc sau *.rtf. În ambele variante textele trebuie să coincidă în totalitate.

Textele manuscriselor vor fi redactate cu programul Word / Microsoft Office (sau cu alte programe care salvează fișiere compatibile cu Word), cu fonturi Times New Roman (excepție caracterele speciale – chirilice, grecești etc.), de mărime 12, la un rând și jumătate, cu paragrafele de 1 cm. Notele vor fi dispuse la subsolul paginii (*footnote*), mărimea fonturilor fiind de 10. Se vor păstra pe fiecare pagină margini de cca. 3 cm, pentru corecturi.

Redacția acceptă manuscrise în limba română și în limbi de circulație internațională.

Rezumatul, cuvintele cheie și referințele despre autori:

Indiferent de limba în care sunt redactate, manuscrisele vor fi însoțite de rezumat în limba română și în limba engleză. Tot în limba engleză se vor traduce titlul lucrării, 5-10 cuvinte cheie referitoare la subiectul lucrării și câteva referințe despre autor (titlul științific, funcția, profesia, instituția unde activează, adresa acesteia, un nr. de telefon și o adresă de email). Rezumatul poate varia ca întindere, de la 150–300 de cuvinte (o jumătate de pagină), în cazul articolelor de până la 20 pagini, și până la 2 000 de cuvinte în cazul articolelor ample și publicate în alte limbi, excepție făcând engleza.

Sistemul critic:

Sistemul de note utilizat de *Historia Urbana* este cel occidental, fapt pentru care vă recomandăm să utilizați MANUALUL DE STILURI CHICAGO. (Referințe la: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html).

Se vor respecta abrevierile folosite în revista *Historia Urbana*, scrise cursiv, ori se vor propune altele noi, dacă va fi cazul.

Orice referință bibliografică, din text sau de la sistemul critic, care nu este în limbile română, engleză, franceză sau germană, va fi urmată, între paranteze drepte, de traducerea în limba în care este redactat articolul (română sau o limbă de circulație internațională). Referințele redactate cu caractere slave (din rusă, bulgară) vor fi transliterate după normele utilizate de Academia Română (vezi <http://ro.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Transliterare>). Abrevierile care desemnează termeni specifici unui anumit domeniu (din jargonul profesional) și care nu sunt de uz general vor fi însoțite – doar la prima menționare în text – de explicarea lor, cuprinsă între paranteze rotunde. De exemplu: „PUG (plan urbanistic general)”.

Ilustrația:

Componentele grafice (tabele, imagini, planșe, hărți, schițe etc.) trebuie să fie de cea mai bună calitate. Ele vor fi anexate sub formă de fotografii, fotocopii („Xerox”), printuri (pe imprimantă laser) sau schițe de mână. Se acceptă și materiale scanate, alb-negru, la o rezoluție minimă de 360 dpi, în format JPG. Dimensiunile materialelor grafice nu vor depăși dimensiunile oglinzii paginii de revistă (190×130 mm). Rugăm atenție la calitatea ilustrațiilor!

Toate materialele grafice vor conține, pe verso sau pe margine, referințe de identificare și numere de ordine (Fig. 1, Il. 1, Planșa 1 etc.), a căror corespondență se va regăsi în text și la lista ilustrațiilor. Manuscrisele însoțite de materiale grafice vor cuprinde, sub forma unei **Liste a ilustrațiilor**, anexată la sfârșitul textului, referințe despre dispunerea și succesiunea acestora în text (sau la sfârșitul textului), precum și legende sau indicații despre ceea ce reprezintă respectivele ilustrații.